

WWW.UKLIBRSY

Лука Ђеловић

БЕОГРАД

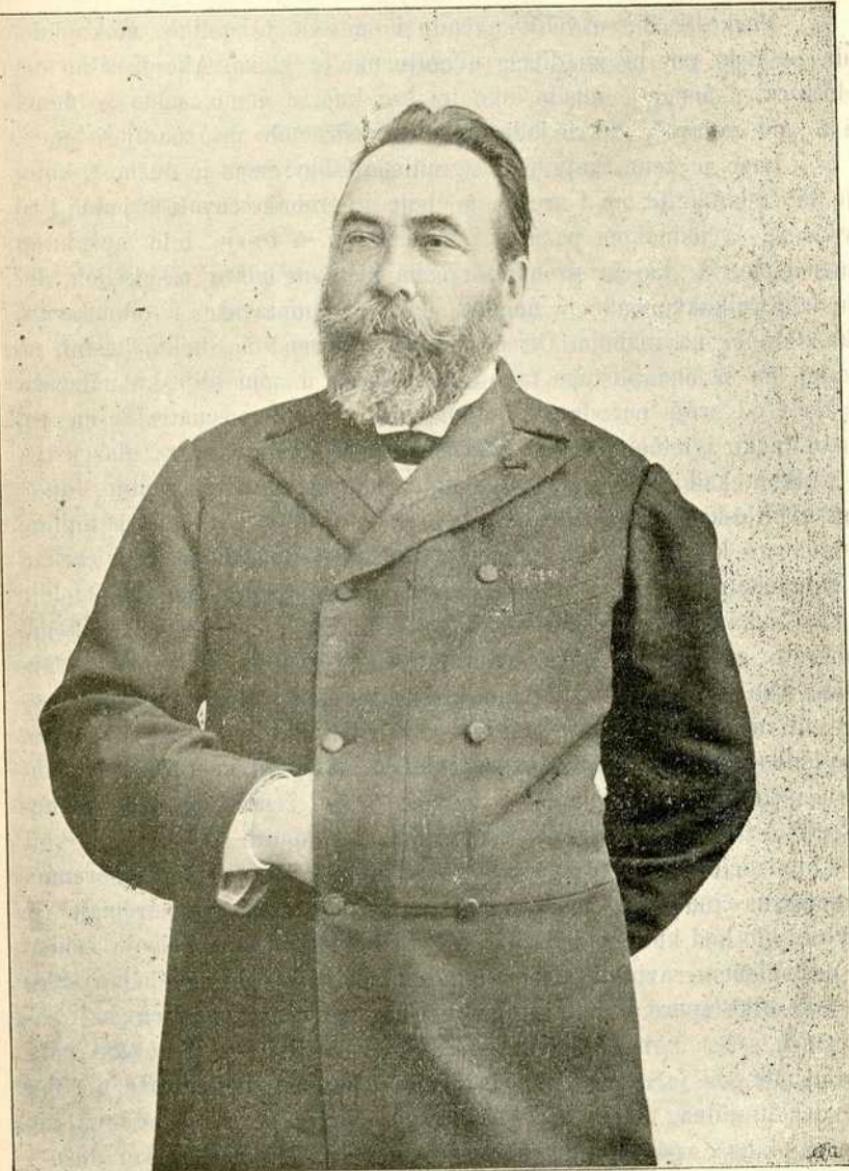
S R Đ
Luka Čelović
BEOGRAD

Br. 14.

Dubrovnik 31 Jula 1902.

God. I.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Dr. Baldo prof. Bogišić

o jubileju negova doktorata (v. Srđ br. 10, 11. i 12.)

41

U čudu.

priča.

Marko je bio u velikom čudu i ono ga je toliko zaokupljalo, da po neki put ne znadijaše ni gdje mu je glava. Ako je išao na dužnost, o ňemu je mislio, ako je išao kući o ňemu, samo o ňemu i to mu zadavaše takve jade, da se on siromah ne znadijaše naći.

Imao je ženu, koju je bezgranično ljubio; imao je dužnost, kojoj je bio odan i dušom i srcem, a oboje je trebalo čuvati u jedno isto vrijeme, sa jednakom pažnjom i predanošću, a to je bilo apsolutno nemoguće. A bio je siromah, i osim ništavne plate nikakvijeh dohodaka, nikakve nade, a negovo se srce zamotavaše i odmotavaše kao klupče na razboju. On posmatraše dužnost na nekoj visini, na kojoj mu se ona blistaše tako silno, da on u tom blijesku nalažeše sjaja i od svoje narodnosti i domovine; i ženu posmatraše na toj istoj tački, i u ňoj i ňenoj ljubavi nalažeše odsjeva svoga blaženstva i rada; a kad bi se one, dugijem posmatraњem slike ujedno, onda on u blijesku te svjetlosti ne znadijaše odakle više sjaja i topline potiče, te kojoj treba sa većom predanošću da teži, pa zato zbrkan i uduben nalažeše se na raskrsnici, po kojoj neprestano lutaše.

Neka neograničena užurbanost nalagaše mu se u svakome pokretu, a provirivaše mu neopredijelena težnja uz nestrpљenje i žudnju. Ako je u kanćelariji, nadnesen nad stolom, na kome bjehu ispreturni razni akti i listovi, on bi svaki čas, bilo to krišom ili javno, zagledao u sat, iščekujući s nestrpљenjem čas, kad će prekinuti kanćelarijsko vrijeme i on poći u zagrlaj lijepoj ženici, pa zbog te nestrpljivosti postade smiješan drugovima, a nemaran starješinama, koji ga brzo ocjeniše: prvi kao ljubomorna muža, a drugi kao nespremna i nemarna činovnika, ne zavirujući ni malo u dušu ovog siromaha. A ako bi bio kod kuće, tad bi pored sve ňežnosti i ljubavi svoje ženice s nestrpљenjem zavirivao u sat i nekom nejasnom čežnjom gledao kako se skazalke sporo miču i grozničavo uzvikivao: „Zadocniću se! zadocniću se!...“ i to tako grozničavovo, da je ňoj na posletku palo na pamet, da je on ne ljubi, da jedva čeka da pode iz kuće, jer mu je ona dosadna, te ga se otpoče kloniti i ugiñati mu se, što ga još većma kiňaše, pa se čudaše kako mu ona ne može da zaviri u dušu i protumači značaj ove nestrpljivosti.

Tako su jednom zajedno po ručku sidjeli za stolom. On joj
ertaše budućnost i ona postepeno otpoče da se kravi gledajući kako
mu se oči blistaju od radosti. Ñoj se čiňaše da nikad one nestrpli-
vosti nije bilo i ona se sirotica radovaše toj obmani. Ali što je on
više pričao, ona opažaše kako on postaje sve razdraženiji, da u onoj
ńegovoj radosti proviruje neka zebna i uznevirenost. On se najzad
usred tog pričaúa trže naglo, dohvati za sat i ne vjerujući mu da
ide tačno, reče ñoj, od straha, gotovo isprekidano:

— Maro... vidi! vidi! koliko je sahata!...

Ona čisto potrese se. Po licu joj se osu neko blijedilo, pa drš-
ćući reče:

— Koliko je sahata!... I samo koliko je sahata!... Šta te to-
liko vuče u tu kanéelariju, kad znaš kako mi je dosadno bez tebe; pa
i to malo vremena što imaš sa nestrpleniem iščekuješ da prode. Do-
sadno ti je, ... ja znam... ja ne mogu više ovako!... i bri-
znu u plač.

— Ali, draga Maro... pritrča joj on, zaglivši je... ti me
rvdavo razumiješ ili nikako ne ćeš da me razumiješ. Nije to dosada,
nije nervoznost... nije ništa drugo, do vola za dužnošću; a ti
znaš koliko te ja ljubim! i ti znaš, da ja sve to iz ljubavi prema tebi
činim... dušo!... povrati se!... — jer se ona zacenu od plača, a po
obrazima izbi plam od rumenila, koje joj davaše još veću draž i
lepotu.

— Pa dobro... produži ona grcajući... i drugi imaju du-
žnosti i rada, ali ne bagatelišu tim hitańem svoje žene, kao ti...
— i ona se još više zaplaka, a ńega obuze neki beskrajni nemir. U
sreću mu nastupi drhtaće od straha. Ne znadijaše šta da radi. Vrijeme
prolažaše i ńemu se u mislima pojavitivaše prizor u kanéelariji, koji
će završiti ovaj pokor, što je u kući otpočeo. Obide ga još veći strah.
Ali kako će da je ostavi, a šta će da ne ide? Ona plače, a kako
može tako plačnu i punu jada da ostavi Maru, kad je tako bezgra-
nično ljubi? U mislima mu se sve pomuti i po licu izbi blijedilo,
koje i onako ńegovu sićušnu i slabu pojavu još većma zakloni. Drš-
ćući gledaše sat i na ńemu dva sahata, a on još kod kuće, a ne
može da ide, jer ona jeca i u tom jecaúu bješe i srđbe i žalbe i pro-
klestva, a ńemu se čiňaše da se to sve sipa na ńegovu nesretну glavu.

On joj gladaše kosu, koja se talasaše po plećima srebrnasti-
jem prelivom kao jutrenji zraci, i ljublaše joj oči gutajući suze i u

Y
H
I
V
E
R
Z
I
T
E
C
K
A
B
I
L
I
O
T
E
K
A
nima sav jad, svu tugu nenu i onda tiho i nežno, gotovo šapućući produži, a glas mu drhtaše od ljubavi i straha:

— Maro, dva je prošlo . . . Maro trgni se . . . moram ići . . . ti znaš šta je dužnost . . . Maro . . . isprati me! . . .

— Pa dobro . . . idi! . . . govoraše, gušćeći se, — zašto me piتاš? Siromah, kako se brine za dužnost, a ko će za mene da se brine? . . . Pa onda skoči, u očima joj izbi nekakav čudan plam, pun odlučnosti, a s njim izbi i jedno strašno: „Idi! . . .“ Tome on ne mogne da se protivi.

On pode kao pijan. U glavi mu se mutilo i taložilo, samo što ovi talozi bjehu puni nejasnosti i tame. U duši mu prodiraše neno jecaće, a kroz misli nene riječi, koje ga poražavahu kao grom i kojima on ne moguće da se suprotivi. — Šta li misli? Šta li namjerava? I šta joj daje povoda da tako radi? — mišlaše. Zar zato što je pitam koliko je sahata? Zar u tome ona može nalaziti kakve uvrijede i nespokojsvra za svoj život? Zar ona ne zna šta je dužnost i ne shvaća moj položaj. Treba je naučiti . . . ali kako . . . Da je vodi u kanćelariju, da sve vidi, za sve se uvjeri . . . i onda? . . . Ko će da izdrži toliku porugu i sramotu? A drugog načina nema. I on se polu pijan kreće i kad stade pred klučaonicom svoje kanćelarije, pogleda u sat i vidje da se čitavijeh dvadeset minutâ zadocnio. Nega nešto štrecnu u srce, te osjeti nemoć u svom tijelu; otvorivši vrata, on opazi kako se drugovi zlobno smiju i kako iz ovog smijeha proviruje preziraće, i ovo ga još više pomuti i on gotovo pade na stolicu dokopavši pero, i taman htjede da počne, kad mu šef, kao ostra kanga orlovska, zabode svoje riječi u mozak, od čega on pretrnu:

— Gospodine Pavloviću, zadocnili ste punijeh dvadeset minutâ, imate li opravdaњa?

Marko se zbuni. Svega ga znoj obli. Oči mu pomućeno zvijeraju na sve strane, i zaustavljući se na očima drugova svidaše mu se kao da su se sve usne spojile u jednu krvu liniju, koja mu se u zamaglenjem očima približavaše i udaljavaše kao muša, puna ogna i groma. On pogleda i u šefa, i učini mu se kao da stoji pred kakvijem velikijem zidom, koji se nadnjo nad njim i još ga zadržavaju samo nekoliko slabijeh spona, pa da padne; on se od straha naježi i ne mogne da progovori. Šef ga posmatraše, pa kad mu dosadi ovo čutaњe, on ponovi:

— Imate li čime da se opravdate? . . .

— Ja . . . nemam . . . jedva promuca, a činaše mu se da iz nega ne izlaze riječi, no muña, koja ga prži.

— Dvadeset dinara kazne! — reče šef tako oštro, da se Marku učini, da ga dvadeset udaraca smlaviše.

Šef se udalj, a on sjede. Dokopa pero i neko ga vrijeme griskaše, pa onda nervozno preturaše po aktima, donoseći svoja mišleњa i riješenja, koliko mu to položaj dozvoljavaše. I što je više ulazio u rad, sve se većma taložaše u prsim nemir i strah, a u mislima se razgovetno odvajahu dvije svijetle tačke, na koje on tako želno upiraše svoj pogled; tačke, u koje on upiraše svoje male, blistateљne oči, te se one još većma blistaju; tačke, urezane u srcu, a ispisane u svakoj iskri negovog tijela: Dužnost i žena. I kad je prošlo dva sahata, on predan dužnosti zaboravi šta je bilo, srce se stiša, a misli otpočeše tako da se kreću, kao da ničega nije ni bilo. Opet u njima izbi stara žela, a u toj želi vedro, lepo i milo lice ljubljene žene i on ne mogne a da se ne dokopa sata samό za trenut, pa spazivši skazalke, on se tiho nasmija, po licu se izli znak spokojstva i radosti, i on sa još većom brzinom i predanošću udvoji rad, prevrćući listove, a na njima nigdje grijeske, nigdje znaka nemira i straha. Ali kad je zagledao u sat, primjetiše mu drugovi, i jedan, poluglasno, s osmijehom reče:

— Šta znači žena! . . .

— Pa još mlada! — dodade drugi.

— I lijepa — reče treći.

— A sama! — završi prvi. I njemu padahu ove riječi, pekući ga kao usjano gvožde. On ih gledaše kradimice, jer ne imadaše smjelosti da im u oči pogleda, pošto bi tad morao reći što, a on siromah ne znadijaše tad ništa čime bi mogao da poništī ovo pakleno blebetaće, u kome on ogleda pakost, zlobu i ništavilo njihovih duša. On zna kako mišleњe imaju oni o njemu; on zna da ga oni smatraju za ljubomornika, koji da strahuje za svoju ženu; ali i to zna da je negova žena čista kao sunce, pa i još čistija, jer kažu da sunce ima tamnijeh pjega, a ona nema ni jedne, pa nema zašta da je ljubomoran; i kad sve to zna, zašto da im se pravda, zašto da se isповijeda i pokazuje mukušac, kad oni to ne zaslужuju. On čutaše prevrćući akte i slušaše kako do nega dopiru zlobni odjeci podsmijeha i poruge.

Najzad se svrši kanćelarijsko vrijeme, on dokopa šesir i bez odlagaњa uputi se kući. Ali mu u ušima opet otpoče da odsejava strogi šefov glas i on osjetivši svu oštrinu, osjeti i suštinu

niegovu sjetivši se izgubljenijeh dvadeset dinara. Kako će on to úoju reći, a da je ne uvrijedi. I a navede uzrok úen plač i úene suže, time bi joj zašao nov udar, koji bi izazvao još više nemira i nespokojstva; a da joj se on pokaže kao krivač, izgubiće svaki ugled i vlastovanje muževljevo; a da prečuti, ne može, a da slaže, ne umije: i on siromah ne znadijaše šta da čini.

Kad se je približio kući, opazi kako se kao neka tišina rasprostire, u kojoj se odmah primjećavaše izočnost sviju. Pokuca na vrata kad stiže, ona zatvorena, on sjede na prag kućni, i prije nego što je imao vremena da se nađuti na ovaj iznenadni odlazak ženin, on se sjeti izgubljenijeh dvadeset dinara i čisto mu laknu što ona nije tu, jer ne znadijaše kako bi počeo, a ovako, lakše će to iti drugi put, kad budu spokojni i mirni. On sjede na prag od kuće, gledaše u sat i mišlaše: „ali gdje li je to ona i zašto je otišla?“ — kroz misli mu se pojavlivaše nešto nalik na osvetu, ali opet, on to nije mogao odobravati, tvrdeći u sebi, da joj on nije zašao uzroka za to; ali opet, ma koliko da se umirivaše, ovo mu se pitaće i nehotice samo nametaše na pamet.

Najzad, eto i ne. Samo se on jako začudi, kad je primijeti veselu i razdragalu, a u tome provirivaše i neka odlučnost, koju on do sada nikad na ženi nije primijetio, a ta odlučnost činila se kao prkos, o čega se on poplaši i zbuni više no pred šefom. Jedva imade toliko snage da je upita:

— Gdje si bila?

— Kod gospode Stefanovićke. Nijesam znala šta da ra im Sve sama, pa dosadi; a mišlaj da ćeš se ti duže zadržati u kancleriji . . . I ovo naglasi tako, da nega podide jeza kroz tijelo. — Uzeh da pletem čarape, pa mi se dosadi premetati igle; uzeh što da čitam, pa mi zamagli u očima; uzeh da vezem, zaboļe me u ramanima; te tako da prekratim vrijeme, o'oh u pohode.

— Ako, ako Maro . . . govoraše Marko kao u bunilu . . . samo te posjete ne treba da potiču iz dosade u kući, već iz dužnosti prama društva. Takve izgovore može svak redavo da tumači i on 'a meni . . . meni . . .

— Šta tebi? . . . šta može tebi? . . . prekide ga ona ozbiljno.
— Ti imaš tvoju kancleriju, tvoje drugove i tvoju zabavu . . . a šta imam ja? . . . I ovo malo što si kod kuće, pa jedva čekaš kad ćeš

Luka Čelović

БЕОГРАД

на dužnost... a ja tako ne mogu... ne ču... vodi računa i o meni! Ako sam žena, nijesam rob!...

— Maro, kako možeš da me tako nepravedno koriš? — Upita je on tako bono, da se njoj u tome času ražali. Pa zar bih ja vodio računa o dužnosti, kad ne bih vodio o tebi? I u čemu leži dužnost, služba i ra', ako ne u potrebi domaćeg mira? Inače ja ne znam zašto bi se radilo? Pa radi toga mira ja žrtvujem zdravje, mladost... a ti to ne priznaješ... ne shvaćaš...

— Ali šta ču kad ne mogu vječito da sjedim sama!... — uzviknu ona gotova da brizne u plač.

— Sama?!... A zašto si sama?!... Zar ti ljubeći mene, ne ljubiš ovu kuću i ne misliš da me u toj kući dočekaš i razonođiš od preteške dužnosti i sumornosti!...

— Pa to je tvoja dužnost! — uzviknu ona udarivši nogom o pod, a on siromah učuta, samo mu se ponova vaļahu pahućice znoja, koje kuplaju kančelarijski prah sa negovog blijedog lica.

I on opažaše kako se svakoga dana sve nešto prepriječava između nega, žene i dužnosti. Ova mu prepriječka ostavljaše tragove na očima i one toñahu gubeći i sjaj i svježinu. On osjećaše kako se nešto gasi i u negovijem prsim i u prsim negove žene i u službi kančelarijskoj. On osjećaše da treba svemu da doskoči, ali ne imajući snage za to, on padaše pri svakom skoku zamoren i izlomljen. I nervoznost pomiješana s nestrpleњem pojavlivaše mu se sad i u pogledu, koji nemirno lutajući po drugovima krijaše se posramljen u dubinu mutnijeh očiju, noseći sa sobom onu porugu i smijeh, koju bi opazio. Postajaše mu dosadno, teško i mučno; ljubav i odanost prema dužnosti sad izbijaše na mahove, i on, pored sveg napada osjećaše vođe za ralom. Rad mu pribavljaše priznaća od strane šefove, ali i čudeњa za negovo nestrpleњe. A to se nestrpleњe ogledaše u stopalima, koja se nemirno pregibahu; u kolenima, koja se premetataju jedno s drugog; u tijelu, koje se jednako previjaše; u glavi, koja se nervozno okreće, tražeći na sve strane izlaza ovome mučnom položaju. I u koliko je ljubav prema dužnosti povećivala volju za rad, u koliko je ljubav prema ženi otvarala haos misli, koje se preturahu, kao po ambisu. Naj više mu se nametaše zlokobno pitanje puno gorčine i za dužnost i za život: „Gdje li je ona i šta li radi?“ — Ovo ga pitanje obespojkavaše i oduzimaše snagu i za rad i za službu. Ali bi se opet pred nekijem aktom zadržavši pribrao, povra-

ticio snagu i tako skačući s jednog na drugo, on prebacivaše kančelarijsko vrijeme misleći o kući i vrijeme koje bi doma proveo, misleći o dužnosti, pitajući se dokle će to tako da traje?

On primjećavaše svakog dana sve veću ravnodušnost na njoj. Ta ravnodušnost idaše tako daleko na njoj, da joj izostanci postajahu sve češći, što ga natjerivaše na češće izostanke od dužnosti, a što izazivaše češće opomene šefove.

Kad bi on zapitao, ona bi mu tako odsječno odgovorila: „Pitam li ja tebe, gdje si?...“ da bi on morao učutati. Pa i ono vrijeme što bi s nome proveo, bješe tako bodljikavo, tako čudno, da mu se čisto pojavlivaše čežnja, da što prije ode od kuće, ali bi tad došla misao: „Gdje li će ona?...“; i ove dvije misli sudarivši se, prskale bi po njegovom nesretnom mozgu. Ipak, pored svega prkosa, u kući je bilo sve uredno i na svome mjestu i samo još da je bilo ljubavi, onda bi bilo svega; ali ovako, od toga se osjećaše naj veća praznina, pa se pitaše, zašto je pošla za mene, kad me nije ljubila. Ali mu tada dode na um prvo vrijeme provedeno s nomicom i on se sjeti nene nežnosti, onog blaženstva i one ljubavi... i onda se začudi: šta je ovo?... gdje je ovo?... ko je tome kriv?... Da li se razumijemo?...

Ali, uzalud on lupaše glavu, vrijeme proticaše i on u nemu ne nalažeše ni malo nade. U koliko je on bio nežniji prema njoj, u toliko mu više ona ogovaraše svojom mirnoćom, u kojoj on ne moguće da prozre ni ljubavi, ni mržnje, ni ničega, i to ga je još više tišilo.

Ali se sve promijeni, kad on jednog dana dođe sa platom, jednjem izvorom njihova opstanka, i kad joj pokaza mačak od dvadeset dinara. Ona ga prvo pogleda mirno u oči, pa onda na jedan mah otpoče da joj se razlijeva krv po obrazima, a u očima postepeno otpoče da sjevaju neke varnice, usta se kupljahu i širahu od gneva, dok se iz njih ne izli:

— Dakle, to je twoja dužnost!... Ha!... ha!... ha!... Da tačna činovnika i muža!... ha!... ha!... ha!... — i ona prsnu u jedan smijeh, u kome bješe gneva, poruge, gorčine i svega što se tad nagonila u njenome srcu. No, ona se na jedan mah trgne, uozbilji; lice joj dobi neki modri izraz, a oči suhoću. Hitro pruži ruke, dokopa banke koje ležahu na stolu, rasturene od brojača; pa nekijem izvanrednjem pokretom, tresnu mu ih u oči, uzviknuvši:

— Nâ ti i ovo!.. Nijesam ja tvoja prala!..

— Maro!.. užviknu on... ti me...

Ali ga ona prekide, i tresući se od gneva, na mahove izbacivaše:

— Zašto mi lažeš?.. To ponižavaće prelazi svaku mjeru!.. Ti si mi omrznuo kuću takvijem postupcima!.. Pričaš o nekakvom idealnom životu, a ovamo ne donosiš ni koliko treba za hleb... Sram te bilo!.. Zašto si se ženio, kad nijesi moćan da budeš muž?!...

Kod nega se u prsima nešto gomilaše. To nagomilavaće idaše sve brže, kao tek zapalena peć. Krv mu sve silnije strujaše i on osjeti kako mu damari udaraju u slijepo oči. Na očima mu se navlačivaše nešto prozračno, pa se postepeno sve više slijevaše, dok on ništa više pred sobom ne vidje, do prosute banke po podu s negova lica i njen modar lik, koji mu čiňaše se tako gadan. On zamahnu... no se brzo pribra, pogleda je još jednom, pa onda plunu, užviknu „Gade!...“ i ode u kančelariju.

Dugo je lutao. Nije se sjećao sata. Čiňaše mu se da se je to sve zabilo za jedan časak; a ono bješe duže, mnogo duže; toliko, da je zadocnio. Stupiv u sobu, od ijeda mu se blijedilo sve većma širaše po obrazima, i kad će kako mu drugovi dobacuju kratke užvike smijeha i poruke, on skoči kao pomaman, negove oči sjevahu kao ogań, kosa mu se tresijaše, a usta se gotovo nesklapahu od silnog izliva:

— Zašto se smijete?... Zašto se rugate?... Zašto gledate tude poslove?... Zašto ne vodite računa o vašoj dužnosti?... No, vi je nemate!.. Vi ne nalazite ljubavi ni u kančelariji ni u kući, zato ste veseli i bezbrižni! Vami nije stalo ni do službe, ni do kuće. Vi ne znate da su obe dužnosti ogromne, a da je čovjek sićušan da im odgovori. Vi mislite da ste veliki, a vi se ne vidite pod teretom koji vas pritiskuje. Vi ste ništavni u službi, smiješni kod kuće! Vi ne razumijete život i svoj boravak u nemu. Vi ne znate, da treba obe dužnosti podjednako čuvati i starati se za nino održaće; jer, prezre li vas jedna, znajte da je i druga izgubljena!... Ali šta je vami stalo do službe i kuće... ta vi imate kafane, vi... vi... vi mi se rugate!... — Ali se uzalu'l opiraše, uzalud se razlivaše i sjaj i plam, on se gublaše pod grohotnjem smijehom, koji ga još više kiňaše.

Iznuren od ovog govora, on sjede na stolicu. Tijelo mu drhtaše, a on ne imade vremena ni da se pribere, kad mu šef pride. Ovaj bješe namršten. Čuo mu je cijeli govor, koji je na ñega čudnovoato djelovao. Čiñaše mu se da se to sve ñega ticalo, jer se po varoši i pronošahu vrlo rđavi glasovi o ñegovoј ženi, o kojoj on nije vodio nikakva računa. Lutit, on mu reče:

— Kako ste počeli, gospodine Pavloviću; bole bi bilo da date ostavku!

Marko ga pogleda smjelo, da se svi začudiše. On se ne čiñaše više onaj pokorni Marko. On poraste za ped više svojijem odlučnjem držaњem. Uznemiren u kući, uznemiren u kanćelariji, odgovori:

— Zašto da ne?... Hoćete li odmah?... I tako je dosadno!... — I on sjede da je napiše.

Drugovi ga pogledaše začudeno; oni čisto ne vjerovahu da se sve to događa.

Kad je napisao, on ne čekaše više. Dokopa šešir i kao smušen izade na ulicu. Kad ga dohvati hladan vjetar, on se tek tada osvijesti i sjeti svega. Dode mu da jaukne od bola. „Dakle, sve je izgubljeno!“ — mišlaše. „Šta se ovo dogodi?“ — i on čisto ne vjerovaše; sve mu se čiñaše, da je to bio neki rđav san. Grozničava jeza pode mu uz tijelo, a u obrazima osjeti vatru; on se dokopa za glavu. Ne znadijaše gdje će. Nešto ga je vuklo kući, a i gonilo od ne. On se kretaše naprijed i vraćaše. Tijelo mu sve većma drhtaše i on se osjeti nesposoban da stoji. Opet se uputi kući. Šta me čeka tamo? — pitaše se. Žena! — Ali, ako ona ne čeka? — sinu mu u glavu i ubrza korake. Još ga veći strah podide. „Pa zar da bude sad sve izgubljeno, kad sam se najviše nadao?“ I gdje ode sve to? I zašto?... I kako?... Ko je tome kriv?... on mišlaše, ali ništa ne nađe, čime bi skinuo ovaj teret. — „Ama, zar sam ja tako rđav bio, da njesam mogao ništa sačuvati? Nikome dobar! Da njesu oni rđavi?... Ne, to nije moguće!.. Ali šta je sve ovo?.. pitaše se u čudu.

Nagon ga doveđe do kuće. On pogleda na vrata, bjehu zatvorena; jedan mališa pride, predade mu kluč i reče:

— Gospoda je ostavila kuću!

On ništa ne reče. Dode kod vrata i stade kod njih. Dvoumlaše šta da radi. Šta ga čeka da uđe u nju, a šta ga čeka da pode odlje?

Nekakav strah otpoče da ga podilazi. On se mahinalno osvrtaše da vidi ma šta, što bi ga utješilo; ali mu pogled bijegaše od svačega. Osjeti se tako nesretan s ovijem mislima, s kojima je cijenio da će biti srećan. Da mu je sve povratiti i opet otpočeti, ali drugčije, kao drugi; ali to nije moguće; pa baš i ta je moguće, ko zna da li bi bio i tada srećan. On još jednom pogleda u kuću, nešto ga steže u grlu, pa sjede na prag i zajeca kao malo cijete, šapućući:

— Činovnik ili treba da je bogat, pa da se ženi, te da prkosи dužnosti; ili ne treba da se ženi, pa da prkosи — ženi! — pa onda skoči kao mahnit, istreća na ulicu ne pogledavši kuću i izgubi se među ljudima . . . . Kud ide? Odista put Save da se utopi!!!

— Kraj —

N. ţ. Janković.

Hazreti Ibrahim (al. sel.)

1.

Na prjestolu suhog zlata
Car Babelski Nimrud sjedi,
I mračnijem okom sjajnu
Velikašā kitu gledi,
Što oko njeg' n'jemo stoji,
I zapov'jed očekiva.
Sve je tiho; sva dvornica
Kô da tvrdim sankom sniva.
Na jedanput Nimrud 'holi
Na svome se tronu nače,
Sve ga s pažnjom slušat stade,
A on 'vako zborit zače:
„Od vremena nekog, vele,
U Babelu, gradu mome,
Zanesenjak neki da je
U maštanu suludome,
Iznislio novu vjeru,
I jedinog nekog boga
Propov'jedat započeo
Izmeđ svijeta babelskoga!
I taj lûda jošte priča —
Da bog negov svemogući,

Svijetu je poslô nega,
Da ga pravoj vjeri uči!
Ja sam toga pejgambera
U tavnici vrgnut dao,
A vas, sluge dvora moga
Ja sam na zbor danas zvao,
Da mu kaznu dosudimo,
Kakvu pravom zasluzuje
Onaj, što na našu vjeru,
I svetiće naše pluje!“
To izrekav Nimrud holi
Na robevo svoje vika:
„Izved'te mi iz tavnice
Ibrahima, hapšenika!“
Mir zavlada; sva dvornica
Opet mukom zamukla je,
A pokretom n'jemim dvorba
Dopadaña znake daje.
Mir, tišina; glasa nema.
Najedenput sviju oči
Na jednome staše sužnju,
U dvornicu što ukroči —
Čela vedra, oka bistra,

I ma da ga uze pute,
S lica mu se prjegor čita,
Nema bore zabrinute.
Čvrstim krokom on do sjajnog
Nimrudovog pride trona —
„Nešto si me zvao, reče,
Vladaoče Babilona!“
Čuti Nimrud sred prjestola,
Čuti dvorba izokola.
Najedanput kô posprdno, —
„Pogledajte, reče, sluge!
Poslanik nam to je boga,
Sazdateļa, svemočnoga!
To je onaj, rad koga sam
I pozvô vas, sluge moje,
Da mu jednu kaznu damo
Kô dostoјna sveca što je!
Naj bole je na spalište,
U pepeo nek se stvori,
Tâ bog ūegov svemočan je,
Ne ēe dati da izgori!“
— Na spalište! Na spalište! —
Poslušno se dvorba složi.
Nimrud viknu na robeve,
Da se odmah vatra loži.

2

Pod Babelom, tvrdim gradom,
Gdje se Furat rjeka lije,
Rasplamtó se grdan ogań,
U nebo se plamen vije.
Izokola, na sve strane,
Pritisnuo narod pole,
Naspram ogna tamo blista
Nimrudovo prijestole.
S nestrpļenem sve to čeka,
I na sjajni prjestô pazi,
— Što ga nema? — Sve se pita,
— Što car više ne dolazi! —
Najedanput rog odjeknu,
Špatasta — Nimrud ide! —

Laka četa koňanika
Iz Babela tad izide.
Medu nima, sav u zlatu,
Jaše Nimrud b'jesna hata;
A za nima gelač vodi
Ibrahima savezata.
Mir, tišina na sve strane,
Cio narod nice pade —
Svome caru, tiraninu
Odanosti znake dade.
I prjestolu blistavome,
Kad zločesti Nimrud stiže,
Na rukam ga sjajna dvorba
Na visoko mjesto diže.
I s osm'jehom punim zlobe
Tad gelačim znake dade,
A Ibrahim sred lomače,
U čelusti ogna pade.
„Sad neka ti pomoć pruži,
Moli tvoga višnjeg boga!“
Podrugljivim glasom reče
Nimrud, srca zločestoga.

3.

Pod Babelom, tvrdim gradom,
Gdje se Furat rjeka lije,
I posledni plamen vrio
Strašnog ogna izumrije.
Al' što strepi narod cio,
U Babelskom ravnom polu?
Što l'je Nimrud tako taman
Na zlatnome prijestolu?
— Gle, lomači posred žara,
Zdrav i čitav Halil*) stoji,
Čela vedra, oka bistra,
Na porugu katil' svojih!

Slušaj, Vjerni, što Višnjega
Zapovjeti sljediš Boga,
U najvećoj opasnosti
U n'ne gubi nada svoga!

Osman A. Dikić.

*) Halil-Hazreti Ibrahim.

Књижевна оцјена.

Др. Никодим Милаш, Епископ Далматински. Православно Црквено Право. По опћим црквено-правним изворима и посебним законским наредбама које важе у појединачним автокефалним црквама. Друго поправљено и умножено издање. Mostar, 1902. Издавачка књижарница и штампарско-умјетнички завод *Пахера и Кисића*. 8.º Страна I-XVI. и 784. Цијена 12 круна.

Канонично-црквено право источне православне цркве је предмет, колико занимљив толико мање познат; нарочито пако у западу. Јест, — баш у истоку, — ако хоћемо да вјерујемо преосвећеному писцу има се још много да уради, како би се на довољни начин његово знање распострло.

Црквено право, које данас влада у цркви православној, не бјеше још ни на који методични начин проучавано ни употребљено; не имајаше још никаквога суглавнога тумача закона, који у опће у овој цркви владају, као ни опијех, који су становитим повјесним црквама својствени. Да би се дакле ова празнина испунила, написа већ по својим пријатиљима разправама о православној цркви и њеним законима (в. стр. 27, 33 и 36 његових издања) — плодоносни и чувени писац ово знаменито и занимљиво дјело, које ми овдје нашем читалачком свијету приказујемо. »Ни до данас«, вели г. *Милаш*, »још нема на никаквоме језику једне књиге, у којој би потпуно изложено било право, које данас важи у православној цркви. Постоје неколике књиге, али су све непотпуне, јер или ишеје довршene, или се баве правом само једне помјесне цркве.«

То је дакле, што иобуди г. писца на очитовање, да имснито наука православнога црквенога права још није *суглавно* обраћена. (§ 9. стр. 26). Сада када уопће никаквога, о модерном црквеном праву православне цркве суглавнога потпунога дјела нема, те кад је оно г. *Милаша* као „*прво* ове струке — науке, то иак не можемо толико много о посебним честицама овога права тврдити, о којима већина мудро збори и који чине предмет мноштва дјелâ, која обузимају знатну књижевност и које нам г. писац сам наводи (§ 9, стр. 26-27). Овамо долазе на прво *руске канонисте*, као такови, који произведене највише својим, било у посебним дјелима штампаним или у црквеним часописима објављенијем радњама. Између ових су

два чувена имена, која стекоше особите заслуге за знаност црквенога права у православној цркви. Архимандриту Јовану, потоњему владици Смоленскоме, иде прво мјесто, те се може сматрати оцем нове знаности права православне цркве. Њему нако уз бок стоји учитељ московске универзитетати, А. Павлов. Висе одјељака права православне цркве бјеше у његово доба по западњацима обрађено, те постоје у истину неке изврсне публикације, које олакшавају битно науку истога. Тако и. пр. она од добрознанога бизантинисте Е. Zachariae Lingenthal-skoga и од Dra. Jos. Zhishamana (стр. 27 и 33).

Не гледајући на корист, коју би г. писац могао добит од већ изданих дјелâ, нађе он драгоцене убавијести о томе код нај славнијих великанâ-специјалистâ. Захвалан је — осим онима више наведеним двјема научењацима за многобројне изворе модернога права правосл. цркве у аутономној помјесној цркви, — такођер и И. Беидникову, професору универзитетати Казанске, за оне руске литературе црквенога права, И. Ђиприћу за протумачење многобројних питањâ о садашњој црквеној установи — институцији — митрополитске столице у Карловцима-Сријему, Стојану Новаковићу, Министру и Посланику српскоме у Петрограду, и Вл. Гргевићу за више напутакâ о организацији, устројству и управи-администрацији источне автономне цркве, напокон Дамаласу, професору универзитетати атинске, за различне упуте, информације које се тичу цркве грчког краљевства.

Ма да се је нај прво са гледишта обуке школске осјећала потреба таковога дјела и ма да преосвећени г. Др Милаш своју књигу са посебним обзором на школе изнесе на свијетло, то пружа ово дјело са свим тим онима, који у томе имају интереса и користи, пре богату ризницу и избор унутака, који су црпени из нај бољих изворâ те су наслоњени на пај гласовитије великане угледнике.

Тешка и стрменита бјеше задаћа, коју садашњи прему дри Задарски владика сретно крају приведе. Потешкоћа једне такове радње саставља се поглавито у томе, што се између појединих цркавâ само незнатац број палази, које би своје законске-легалне и поситивне-јестиве наредбе у једноме законику срећене имали, шта више које ни штампане нијесу тако

да се неда никако ни помислiti на такове, осим у статистичним изводима и описима путника. Ово признање морамо у потпуној мјери одати г. писцу, који се не даде застрашити од никаквих препонâ, тер ништа не испусти, да му тако потпуно изађе дјело и да тачно разлагање установâ-институцијâ и законских прописâ православне цркве садржи. Што је знатно помножало тешкоћу ове задаће, јесте та околност, да су се због оскудице посебних дјелâ о градиву-материји у разним крајевима православне цркве особити обичаји и пракса, које г. писац и сам истиче — удомаћили, тер које исти са прописима основатеља цркве и његових негдашњих претеча никако у склад довести не могаше (в. §§ 5, 6. и 8).

Сврха илити намјера преосвећеног писца бјеше у опће да нам право православне цркве тако разложи, какво је у истину *данас*, те ако су у његовом дјелу њекоја питања друкчије схваћена, већ како је то обичај, ако се надаље у тој тачки не држи уско уз корените обичаје у различитим земљама и нема пред очима посебно јуридичне-правничке свезе и установе православне цркве, то се је морао удаљити од тога једино ради строгог и озбиљног стадија — стања — црквених изворâ и јуридичне-правничке праксе у цркви у оним пријашњим епохама њеног мирног и сретног бића, где се је она искључиво по прописима свога основатеља и његових непосредних наследника равнала. Ондје где се је г. писац морао оправдати за оно што је у тексту потврђено, позвао се је он како на опћените, тако и на јуридичне посебне изворе каноничног права, с којима је уопће располагати могао, те који контролу дјела допуштају, пошто по признању самога г. писца, ништа није наведено, што се не би оснивало на изворима.

Дјело г. *Др. Милаша* састоји се из *присуства* и *пет глава*. У *присуству*, који је намијењен излагању опћих основâ црквенога права, расправља г. аутор једно за другим о цркви и њезиној задаћи ; о цркви у области права ; о црквеном праву, о црквеном праву у опћој системи права ; о науци црквенога права ; о начину — методи — излагања црквенога права ; о спомоћној науци црквеном праву ; о системи цркв. права и напоменама о литератури православнога црквенога права (§ 1-9 стр. 1-37). У првој глави, која носи наслов : „*Извори и зборници*

црквенога права“, говори г. писац једно за другим, по опћем прегледу ових извора, — о светом писму, о предању, о црквеној законодавству, о обичајном праву, о грађанским законима и канонистичком праву. Прелази затим на примјену правних извора, проучава примјену и обавезну силу, тумачење и престанак црквених закона. Наводи надаље изворе, који се као једино прави извори црквеног права сматрати имају; нај прије опће, затим посебне, који у зборницима црквеног права слиједе (§§ 10-46 стр. 39-216). У другој глави: — „Устројство цркве“, разлаже се: 1) о опћим основама црквеног устројства (о цркви уопће, о власти и организму исте); 2) о јерархији, о ступању у јерархију. (Васпитање и научна спрема клирика, посвећење у клирик-иновјерно рукоположење). Устројство јерархије; 3) О органима црквене власти: о црквој области, о устројству обласних цркава, о устројству епархијском (епархијски епископи, средишњи управни органи у епархијама, управни органи у окрузима епархије и парохијско свештенство) (§§ 57-129, стр. 217-462). У трећој глави, која је намијењена управи црквој — расправља г. писац о власти учења, о власти свештенодјествовања и о власти управљања (црквено законодавство, црквено судство, имовинско право цркве) (§§ 130-168, стр. 463-584). — Четврта глава (живот цркве) говори о ступању у цркву, о црквеној богослужбеном животу, о браку (суштина, склапање брака, сметање браку и т. д.), о црквеном задружном животу (калуђерство, црквена братства) и о хришћанској смрти (§§ 169-219, стр. 585-732). Напошљетку у четвртој и задњој глави проучава г. аутор свезе цркве с државом и с онима који цркви не припадају. Између других још двије главе; прва: „Црква и држава“; друга: „Црква и припадници других вјера“.

Преосвећени г. писац, морамо овде напокон радосно утврдити, сретно је свладао све потенцијале, које се бежу показале при пројекту да се први пут допринесе потпуно расправљање каноничног православног права, те ово његово дјело је одређено, што потпуним правом смијемо и можемо казати, да се сматра као углед тако деликатној материји.

Буквар на Дунаву (Сријем) о Духовима 1902.

Милан Павлов Јовановић
академик.

Društveni romani Viktora Iga

— H. Mérimée. —

Ima jedna frapantna sličnost između istorijskog i društvenog romana. Ne samo što nam i jedan i drugi, kao i svaki roman, stavljaju pred oči stvarnost koja je prošla kroz imaginaciju jednoga pisca, nego ima u toj stvarnosti nešto zajedničko što svaki pisac romana hoće da nam prikaže: to je fizionomija jedne epohe, slika njenih običaja koji nam se sa jedne i druge strane podjednako nude. Medutijem ima jedna razlika koja ih dijeli: dok istorijski roman gleda na prošlost, dotle se sadašnjem vremenom bavi samo društveni, socijalni roman. Jedan živi od uspomena, a drugi se hrani sadašnjicom. Braća Gonkuri bacili su u cirkulaciju jednu formulu koja je postala poznata: „Istorija, to je roman koji se dogodio. Roman, to je istorija koja se mogla dogoditi.“ Treba samo malo precizirati njihovo mišljenje, pa da se nastavi tačna razlika između romana istorijskog i romana društvenog. Moglo bi se reći: roman istorijski to je istorija koja se desila; a roman društveni, to je istorija koja se dešava. Društveni roman to je samo roman društvene istorije. — Šta ima dakle čudnovato u tome što je jednoga dana pisac *Bogorodičine Crkve* napisao *Jadnike?* Pošto je dugo vremena posmatrao Pariz iz doba Luja XI, on je morao preći na posmatraњe Pariza iz njegovog vremena. Prva studija uputila ga je, skoro po potrebi, k drugoj studiji. Ništa, bez sumnje, nije više povezano u svojijem raznovrsnijem djelovima, kao djelo Viktora Iga; i prelaz koji pomenušmo kod njega, od istorijskog k društvenom romanu, nama je nov dokaz onoga strpeživog produžavaњa, u kome se razvijao njegov visoki genije.

I prelazak Igov u politiku nije bio ni malo beznačajan za ovu transformaciju njegovog talenta kao romansijera. Kao poslanik poslije 1848 u Skupštinama koje su organizovale i uredile Republiku, on je morao obratiti svoju pažnju prema društvenijem pitaњima. Strasne diskusije koje su prouzrokovale da su se stvorili *Narodni Ateleji*, nijesu mu mogle biti nepoznate; njegove refleksije u tome pogledu bile su vrlo naprednjačke i njegovo mišljenje vrlo određeno da je mogao da se izrazi

otvoreno sa vrha tribune, i ako on nije u staňu bio da utiče, kako je mislio, na svoje drugove da se riješi stvar kako je htio, on je ipak mogao biti izvjestan da je ušao potpuno u stvar svega onoga što se tiče sirotiňe i mizerije. Već u svojim predašnjem djelima, on se nije ni malo ustezao da oglasi svoje pretensijske sociologa; naročito u svojim dramama, on je to dotakao i išao je da zainteresuje publiku za težnje društvenog reformisanja. I u koliko te ideje postajahu silnije, on je želio da im u svojim djelima dade potpuno njihovo razviće, i želio je da nade, kako bi ih bole izrazio, jednu formu koja bi ostala literarna a koja bi ipak čitaoecu vrlo lako i neposredno komunikovala te ideje. Ta je forma bila društveni roman.

Odavajući se ovome novome žanru, Igo je šledovao još i jedan instinktat maće velikodušan. Silni uspjeh Evžena Sia, admiracije koje mu stizahu sa svijeh strana francuske, i broj njegovih čitalaca koji je neprestano rastao, očaraše jednoga pjesnika koji, i pored već dovođeno starog književnog imena, nije još bio poznao pravu popularnost. I on je htio da prodre u kolibe, i on je htio da u noćna bdeњa po familijama, drhti svijet od užasa prevrćeni stranice njegovih kniga, a on vidje, kao u snu, jednu milu perspektivu: da ga sa svijeh strana pozdravljaju jednog dana kao velikog narodnog romansijera. Igo je bio uvjeren da će ukus za takav roman biti u buduće vrlo izvjestan i stalan, čiji feltoni po listovima hraňahu svaki dan razdznalost svojih čitalaca, i, vjeran svojim navikama, on nije dozvolio da se neki književni žanr rodi bez njegova učešća. Kao Mise, i on je slavio ljubav u svojim lakijem stihovima, i poslije Lamartina i on je komponovao ozbilne i široke meditacije, a Lekon de Lil donekle mu je dao model za njegovu *Legendu Viječora*: tako isto, po primjeru Evžena Sia, on je obrazovao društveni roman. Njegova rijetka sposobnost da se na svašto lako svikne, i gipkost njegovog talenta nijesu dozvolili da ostane indiferentan za književnost svoje epohe: važalo je pošto po to da se umiješa i učini da svake nove etape čuje svoju novu fanfaru.

Ove opservacije pokazuju nam u kakvom je smislu pisao Igo svoje *Jadnike* (1862), *Rabotnike na moru* (1866) i *Covjek što se smije* (1869). Tu nam se pokazuje u isto vrijeme i kako

važa proučavati sve te socijalne romane. Potrebno je još proučavati ih i u toliko u koliko se oni takmače sa proizvodima kojima listovi garniraju svoje *rez-de-chaussée*. Kako je roman izrađen, negovi karakteri tako reći spojašni, to je ono što će nas ovdje naj većma interesovati. Tek na drugom mjestu, zagledaćemo kako je Igo učinio da način fejtorskog romana bude u stanju da izradi društvene teorije. Mi ćemo konstatovati jednu vrstu prelaza od fakta k ideji. Treba dakle reći kako se došlo do toga napretka. — Najzad, i na trećem mjestu, treba svakako pokazati, koje su to društvene teorije, koje je Igo uspio da izradi pomoću društvenoga romana.

I.

Pogledajte na onu ogromnu masu *Jadnikā* ili onu masu, tako isto impozantnu *Rabotnikā na moru*. Pročitajmo te beskrajne romane gdje se stranica niže za stranicom — na zadovoљstvo pisca a na čudo čitaoca. Pustimo neka nas potresu iznenadeća koja nas čekaju u svakom novom poglavju, i čitajmo sve te užasne i čudne priče kao što djeci čitaju bajke o Divljem Čovjeku ili bajku o Plavoj Bradi, i kada tu lektiru dovršimo, onda zabićežimo one erte koje izgledaju da karakterišu te romane.

Takva je jedna karakteristična erta, na prvom mjestu, *maūkače strogog izvadača intrige*. Dogadaji kojima on ide da nas frapira idu jedni za drugijem, ali su nepovezani jedan s drugijem. Igo nije ni jednom drugom linijom obježio načrt svoje intrige nego linijom koja je granica negove imaginacije. Sve što ga je vodilo, to bješe fantazija ili negovo zadovoљavaće, prohtjev. Otuda je to što u negovijem romanima intriga izbjija bez prestanka; ona izlazi jedna za drugom nekijem sukcesivnijem isticaњem. Čitalac misli da će poslije neke ogromne priče doći do nekog raspleta, makar provizornog, ali ga prevari u očekivaњu jedna nova peripetija, i rasplet koji je mislio naći, odgodjen je negdje beskrajno daleko u djelu. Otuda dolazi što je Igo umio da o stvarima vrlo prostijem i vrlo sintonijem napiše romane kojima nema kraja ni konca.

Ali kako to da on uspije da ponovo istakne intrigu? Način kojijem to čini veoma je raznolik. Evo nekoliko takvih postupaka.

Naj običniji je postupak zadržati momentano intrigu. Najprije se prekine započeto pričanje, ostavi se čitalac *en suspens* i kad su njegova radoznalost i njegovo uzbudeće naj živle zadržani, onda se pisac zaduži jednom vanrednom umiješnošću od toga da zadovoli tu radoznalost i uzbudeće čitaočevu. Dnevni *listovi od marjaša* upotrebljuju ovakav postupak i to njihovom naj rogobatnjom formom; ono njihovo „nastaviće se u sutrašnjem broju“ kojijem oni presijeku obično svoj roman-felton, dolazi svagda u trenutku kad je patetičnost dospila vrhunac. Igo nije ni malo omalovažavao taj postupak da nime bocka čitaočevu radoznalost; šta li on sve nije izmislio u tom pogledu u svojim *Rabotnicima na Moru!*

Igo postupa negdje opet sasvijem obrnuto; mjesto da pusti našoj radoznalosti da naraste onoliko velika koliko ona hoće, on najednom nagomila ogroman broj peripetija i dogadaja. Katastrofe eklatiraju jedna za drugom; slučajevi jure jedan za drugijem; naša pažњa, istina ne dobija ni naj manji odmor, ali je ona sva obuzeta razmršavaćem konaca u intrigi. Roman je, ako se može reći, dignut na maksimum u svojoj složenosti. Uzmite *Rabotnike na moru*. Priča koja je osnov ovom romanu veoma je banalna: jedan mladi čovjek, vanredno čestit, lubi jednu mladu djevojku vanredno lijepu, a ne smije da joj to rekne jer je djevojka u mnogo bolem materijalnom položaju nego on. Ona najednom pane u nevolju; sad je ovdje trenutak da joj mladić, koji sad postaje bogatiji nego ona, prizna svoju ljubav. Eto vam jedne stvari odavna poznate. Ali šta sad čini Viktor Igo? Sad ovaj mladić neće uzeti ovu mladu djevojku kao da joj čini milostiňu; on ne će da ona pomisli da je ovaj brak neki način, kojijem on hoće da je spase od sirotinje. Naprotiv, on hoće da je zasludi, i zbog toga on ispušnava jedan izvanredan podvig. I kad je taj podvig izvršen, on opazi da mlada djevojka lubi drugog. Ovaj takmac obvezan mu je, jer ga je nekad spasao od smrti. Sve jedno! Naš će se junak žrtvovati! On će udati za drugoga tu djevojku koju je tako viški zasluzio. Šta više, on će nabaviti vjenčani prsten, on će

Y

ponuditi ruho za djevojku. To je neka nečuvena prefišenost heroizma.

Ali sav obuzet radošeu a svoju intrigu što većma pretovari, Igo ne opaža da svaka epizoda tako imaginirana dobija svaka za se svoju nezavisnu vrijednost. I sad kako je, tako je; on mora, skoro prisiđen, da sad obraduje komad po komad koje je tako nadovezivao. Tako se sad čitalac interesuje, maće ili više, za svaku od ovijeh partija, ali on gubi iz vida onu vezu koja je vezuje. Naj poslije, u djelu koje je sastavljeno od gomile peripetija, ta veza i mora biti veoma krhkka, i to tako krhkka da je u *Jadnicima* ne možete skoro ni zapaziti. Bez sumnje, tragaće policaaja Žavera za Žanom Valžanom, tragaće vrlo lagano i strpeljivo, da je romanu jedan izgled jedinstva; ali ako tražite kako se istorija Fantine vezuje sa istorijom Valžana i za istoriju Valžanovu istoriju Marsejusova, onda vam treba jedan pravi napor memorije da vidite njihov prelaz jedne u drugu. Time što je Igo pretrpaо svoje romane, dogodilo se to da je interes čitaoca postao fragmentaran i da iz svake epizode on izlazi mnogo jači nego iz cjeline.

Igo se nije pokazao svijem tijem dovoljno zadовоđan, i on se poslužio još nečim da pretrpa svoju intrigu. Pošto se poslužio primjerima koje mu je zato dao roman-fejtne dnevne štampe, on je profitirao i modelima koje mu je dala melodrama: on pravi neko zamjeđivaće ličnosti, i od tuda dolazi jedna konfuzija. Tako svaka ličnost ima nekoliko gradanskih položaja: mi ih vidimo pod jednjem imenom u izvjesnoj situaciji; na jedan put, negdje u nekom drugome dijelu knige, ta ličnost, izlazi pod nekim drugim imenom i u nekoj drugoj situaciji. Otuda dolazi da neku ličnost poznamo tek poslije čitave serije dogadaja; otuda i uslijed one konfuzije. Taki su slučajevi vrlo česti u Jadnicima, od kojih ćemo pomenuti samo ovaj jedan.

Jedan mladić, Marijus, napušta dom svoga djeda, žestokog rojaliste, koji ga je vaspitao. Ovaj je mladić pun obožavaњa za svog oca koji je bio žestok bonapartista, i zato što je on sam naslijedio političke ideje očeve, on se zavadi sa djedom. I sad eto ga samog na pariskoj kaldrmi. On ide da se nastani u nekim ruševinama, ruševinama Gondro.

Pored nega stanuje familija Žondre koja živi eksplatičući dobar i milosrdan svijet. U stvari ovaj se Žondret ne zove Žondret, nego Tenardje; i taj gospodin Žondret spasao je na bojnom polju život Marijevom ocu. Prvi slučaj!

Marijus lubi jednu djevojku. Ova djevojka dolazi sa svojim ocem kod Žondretovih da učini milostištu. Tako Marijus može da je se sit nagleda, ali izgubivši joj trag, da ga opet pronade. Drugi slučaj.

Žondret, koji je rđav čovjek, spremna se sa jednjem kolom zločinaca da oplačka nekoga G. Leblana. Tada Marijus iznenađi zavjernike. Evo ga dakle gdje hoće da bude spasilac one djevojke koju Marije lubi. Treći slučaj.

Ali se Leblan ne zove Leblan, i negova kći nije negova kći. On je neki stari robijaš, a ona je kći jedne žene koju taj Leblan zaštićuje. I kada se prvi put spasao Leblan sa svoje robije, tada taj Leblan — kome je pravo ime Valžan — bio je iznenaden i ulhačen u toj ruševini Gondro, gdje su ga Žondretovi preklinali da dode i da ih pomogne. Četvrti slučaj.

G. Leblan-Valžan, poslije svoga prvog i drugog bjegstva sa robije, bio je bez prestanka progona, praćen uzastopice i jedan ga bestidan policaj Žaver prijavi vlastima. I kada Marijus, da bi osujetio komplot kojeg su Žondretovi udesili protiv Leblana, ode da moli pomoć policije, ova mu se odazove, ali to čini taj isti policaj Žaver. Peti slučaj.

Eto vam čitav i čudan zamršaj. Ovaj susret svih ovih ljudi u jednoj ruševini i to ludi koji bi imali razloga da ostanu jedan od drugoga sakriveni, odista nas zbuňuje, i, da se taj susret izvrši, eto kakvo je neobično izvrtaće stvarnosti unio Igo u svoj roman: niti se ludi zovu svojim imenima, niti su žene kćeri svojih očeva. Ničeg onoga što pruža život za roman. No jedan junak iz romana neće da se zadovoљi da bude ono što je, nego nosi u sebi još po dvije ili tri ličnosti, od kojih se svaka ta ličnost manifestuje kako to hoće ovo ili ono vrijeme, ovaj ili onaj slučaj. Zaplet romana (intriga) pokazuje tako isto dvostruko ili trostruko lice; ona mijenja svoje mjesto u knizi, i dužina intriga postaje sve veća uslijed mnogih priprema piševidih i uslijed razjašněna koje traži jednu tako zamršenu situaciju.

Y

H

I

B

E

P

Z

I

T

E

C

K

A

B

I

J

I

T

E

O

T

E

K

A

D

L

I

T

E

R

E

S

A

D

N

I

J

A

N

G

I

M

I

C

I

V

U

N

I

C

I

C

I

C

I

C

I

C

I

C

I

C

I

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

C

kako je to tražila sama stvar koja je pronađena u toku pišaња. Od toga dolazi da podjele i pod-podjele bezbrojne su u njegovijem romanima i ako, u ostalom, natpis svakog poglavља ne odgovara onoj sadržini koja je u poglavљу. On se brinuo da bude izvjestan poredak u samim natpisima, ali se nije nikad brinuo da bude poretki i suglasja između poglavљa i one etikete koja je na čelu poglavљa. Tako u članku kome je natpis: „Šta je vjerovao“ nalazimo fizički portret vladike Mirijela. Dispozicija ovoga materijala ne zabriňuje Iga koliko ni to da stvar izgleda vjerovatna; on omalovažava logiku u poretku cjeline kao i u pojedinostima peripetije. Ništa u ovijem romanima nije predviđeno, sve se povlači za vojom; plan ovih romana mijenja se svakog trenutka, i oni izgledaju napravljeni od fragmenata koje je pisac poredao jedan uz drugog.

(nastaviće se)

Divo

Narodna peslovica u Konavlima.

Velika Gospa velika repa, Mala Gospa mala repa, Mihol dan repušak.

L e g e n d a.

(nastavak)

Čitalac je mogao pogoditi da ova dva gorostasa bijahu naša dva dobra prijatelja, mladi ġini *Oatfa* i *Mourgan*, preobraženi u ratne trijeskove da obrane prijestoje svoga dragoga po-bratima.

Pošto su oni noga sklonili izvan svake opasnosti u dvore *Elgezirine* (na Otok), povratiše se veoma zadovoљni svojijem poslom, grohotom se smijući kakvu su je lijepu opravili svima dušmanima svoga miloga štićenika.

Oni bjezu dosta radili i okušali dosta raznijeh unutarnih potresa, pa je pravo da časak počinu i malo se pozabave. A kako će se ugodnije pozabavit nego da použivaju *Somla*, koji ustavši u jutro i ne našavši *Kadou-a* uza se, stao je od jada da sebi kose skube, pao je u naj grdnije zdvajaće, i u naj strašniju lutinu. Oni dakle odoše da oblaze, vazda nevidljivi, po tvrdavi, gdje se razbojnik bio ukočio da ostane.

Grozno bješe gledati *Somla*, to smo gore kazali; ali to je bilo baš primamlivo za zle duhove poput *Oatfe* i *Mourgana*; oni se neprestance smijahu, i smijahu do suzâ, a bijahu još zadovoљniji žalosnom svrhom lažnoga *Kadou-a*, svrhom, koja se dosuduje zlikovcima négove vrste, i što su u ostalom nih dvoje zaљublenikâ i naslutili.

Somlo provede dan na dračama; na hranu nije mogao ni zinuti. Noć je uvećala négov bijes i zdvajaće; négovi udi ne osladiše nikako ugodnost počinka, a svoje oči nije mogao ni svesti, da se uluža u slatki san. Sumňa da ga je izdao kraljević postajaše u négovoј pameti istina; i on već očekivaše da ga smrt snade ondje gdje dolažaše da traži krunu.

U toliko, ako se još i varao za prilike, što su mu otele *Kadou-a*, uprav je slutio grdni udes što ga čekaše.

Na osvijet dana, *Pasla*, vas zabušen, usrne u sobu, gdje se *Somlo* trgao.

— Izgubljeni smo! — usklikne on, — tvrda je opasana odasvuda od *Amasovijeh* ljudi, koji ištu tvoju glavu; straža je unutra pristala uz Ministrovu stranu; a ja nemam nego moju

sablu i malo mojijeh ljudi da te obranim proti neprijateju mnogo i mnogo jačemu. Što misliš raditi?

Somlo, koga je kraljev poslanik izvijestio o metežu u *Raman-u*, razumio je odma o čem se radi. *Amasu* je smetala načnost naslednikova u kraljevini, i bješe odlučio da ga pogubi. Dakle *Kadou* nije na putu put *Raman-a*, nije se tuda objavio, pokle ga dodoše iskat ovdje. On ne mišlaše veće da negov iščekli drug je prevjerio i izdao ga, ali za to ne osjećaše se maće u smrtnoj opasnosti pod imenom *Kadou-a*. Jedan sami način mogao je još, može bit, spasit mu život; a taj je, ako ispovijedi da on nije kraljević. Na to se i nakanio, pošto je nekoliko oklijevao.

— Vrijeme je — reče on časniku, koji ga je očima gutao, — da obaznaš istinu. Pravi kraljević je moj nestali drug, a ja nijesam nego negov namjesnik, koji sam negovo ime uzeo, da ga očuvam od svake moguće pogibli. Javite onijem, koji traže glavu kraljevićevu, da je on nestao; ovako ćemo izbjegći pogubnoj i zaludnoj borbi.

Pusla da iskoči iz kože od radosti. Ispovijest Somlova nije ga odviše zapañila, jer je o tome i prije nešto dvoumio. Ali sad je očito da je kraljević van svake opasnosti, pa on zahvalivaše božijoj providnosti, kojoj sad pripisivaše tako čudnovati nestadak *Kadou*-ov; jer bješe teško drugačije ga spasit iz šapā *Amasovijeh*. A časnik i ne sañaše obranit lažnoga kraljevića, jer bi bilo nepametno zamiješati se s malom četom u neravnu bitku, a za ostalo čiňaše mu se potrebito da neprijatelj ostane u svojoj prijevari, i da se žrtvuje lažni kraljević za spaseće pravoga, eda tako bude lako ovoga tražiti i uspostaviti ga, dok ministar *desnice* bude zaveden i uspavan u misli da je on umro.

— Dobro si učinio — reče on hladno *Somlu* — da si na sebe navukao pogibao, koja je grozila tvome gospodaru. To je plemeniti prijegor što ti imaš do svrhe izdržati za negovu sigurnost u budućnosti. Ti ćeš umrijeti za tvoju odanost pod imenom onoga, kojega si ti sebi svojevoљno namakao i česti i opasnosti. Ja ću u isti čas da te smirim! — Reče i izade zatvorivši za oprez vrata od sobe, gdje nesretnik na riječi časnikeove ustrese se i gotovo pobijesni. Malo časā za tijem *Amasovi* ljudi usrnuše od jednom u sobu, i ne davši razbojniku vremena

Y

ni jednu riječ da izusti ili da se brani, navališe na ňega smaknuvši ga od jednom, za tijem ga povukoše vani, i tu mu odsjekoše glavu i odnesoše je slavodobitno, a pratio ih je *Pasla*, koji im se svojevojno preda kao sužań.

Dva zaљubljenika smijahu se i uživahu u trgańu i smrti *Somlovoj*.

Na odlasku slavodobitne vojske, oni mišlaju da im treba poći u *Raman*, da paze iz bliza posle svoga štićenika, i da se umiješaju u zgodu, u kojima bi se upleli ňegovi interesi.

Oni ostadoše prosti gledaoći dok borba bješe neodlučna; ali kad vidješe da vojska *namjesnikova* uzmiće i da se *Amasu* već kaže konačna slava, pobojaše se za *Kadau*-ovo prijestole, na koje kad jednom zasjede nametnik, veoma će teško biti preoteti mu ga. A u ostalom on je samosionik, koji bi zemlju upropastio, kad bi ikad uzeo vlast u ruke. Treba ga dakle odbiti a poduprijeti stranku namjesnikovu. Za to oni se preobraziše u tren u veoma strašnu podopu dvaju divovâ, i svaki zakvačivši sabљu, umiješaše se i stadoše kosit glave neprijateljâ na način kako smo gore opisali, uživajuć u užasu, što su propisali među neprijatele, a navlaš se nasladivahu zdvajańu *Amas*-ovu, jer su oni tako smrtno pogodili ňegovo slavohlepje.

I nijesu imali na tome se ustaviti.

Oatfa, i ako je bila prava hudoba, imadaše meko srce i ne nagiňaše vele krvoproljeú. A opet ona mišlaše s razlogom da *Amas* nije takav slabici da klone duhom za jednu jedinu nedaću; on će do svrhe ustrajati, pa baš da se cijela kraljevina u bunu zaplete. Već on bješe spremio svoje poslovače da pobune pokrajine, a sveštenici su navraćali narod na ňegovu stranu. Ovo je dakle rat uništeńa i propasti, što treba poštediti. Služio je mirni način, ili bistrije, vražja hitrina, što vazdušna vila može sama izmislit; trebalo je magnati *Amas*-a lično da popusti. Evo što je hitro izmisliла da joj stvar pode za rukom.

Kralj nametnik bješe one noći u skrajnoj uzrujanosti. Jedan dio je proveo u razredivańu posala i u razdavańu naredaba. Za tijem se povukao u svoj dvor da se preda sa svijem očajnosti. Neprestano je mislio o onijem dvjema nakazama, što su mu iz ruku istrgli pobjedu i prosuli užas i smrt u ňegovu vojsku, pak hoće li se oni i sutra pomolit da dokončaju ňegovu

propast? Po sobi on nemirno koracaše, uduben u naj crnim mislima, kad iznenada nasilni udarec nalik trijeska lupne u zid i uzdrma cijelu kuću; svjeća što je u sobi gorjela, utrne se: liznuše nagli i jaki svjetnaci u više navrata po tamnosti, a strašni i vrhunaravni glas zabuča:

— *Amase, Amase!* Slavohlepniče i napasniče! zašto se opireš mojim božanstvenijem namjerama? Učinio sam te ministrom i mogućnikom, da mi budeš zahvalan, i da mi založiš tvojim dobrijem djelima tvoju blagodarnost, a ti težiš na kraljevstvo; ti zlorabiš vlast, što od mene imaš, da radiš proti mojoj volji; ti mrlaš tvoje zločinske ruke u krv mojih nedužnjih stvorovâ, što ti žrtvuješ na žrtveniku tvoga slavohlepja. Ja šiljem moja dva andela da suzbiju tvoju grdnu nakanu i da ti objave dokaz moje božanstvene voje, a ti si otvrđnut u tvojim zločinstvima; ti goniš kraju moje ustrpjenstvo i moje milosrde. Znadi da ja vazda smetem jadnike, koji me uznemiruju, i utučem ih nemilom smrću. Boj se dakle moje osvete i mojih trijesaka! boj se strašne srčbe *Brahminove!*

Amas, stegnut od užasa, bješe se bacio na kolena i čelo na zemlju naslonio, pa slušaše, dršćući kao list, božije riječi.

— Oj veliki bože! što mi ti nalažeš da učinim? — reče on umijatijem glasom i poražen od skrušenja.

— Da ustaviš proliće krvi, da povratiš mir mome puku odričući se tvojih zanosâ; i u jednu riječ da poštueš kraljevsku vlast u rukama namjesnikovijem do dolaska zakonitoga kralja u *Raman*.

— Ali koji će da bude taj zakoniti kralj, kad je kraljević *Kadou* umro?

— Znam da si ti dao smaknuti čovjeka, za koga ti misliš da je sinovae preminuloga kralja; ono je nevaljalac tvoje ruke, koji je išao za istom svrhom kao i ti; ja sam ga smeo i činio pravično da pogine za ime, koje je on htio sebi nametnuti. To je udes, koji i tebi spremam, ako te moja opomena ne ozdravi od tvojih grešnijeh sañarijâ. A *Kadou* nalazi se na sigurnu mjestu, obraćen mojom zaštitom, i nije daleko dan, kad će se on pojaviti da ude u svojinu svoga prava.

— Ja spoznajem, veliki Brahme! moja zlodjela, koja su toliko velika koliko tvoja milost. Pomozi me da ih ispaštam za

moje vječno pokajaće i moja dobra djela u budućnosti! Budi vođa tvoja!

— Ti si odriješen od tvojih porokâ, jer ih isповijedaš i iskazuješ iskreno pokajaće. Ti ćeš biti budućega kralja desna ruka; eto nadarja tvojoj podnižnoj podložnosti!

Glas prestade, a *Amas* ostade još dugo u njegovu pokornom položaju, moleći skrušeno i zanosno, i zahvaljuje *Brahmi* što se je udostojao javiti mu se i otpustit mu grijeha.

Oatfa, koja je divno oponašala *Brahmu*, povuče se veoma zadovoljna svojim poslom, i smijući se uz ljubovnika na skrušeni lik onoga budale, koji je mislio, da je ispred lica velikoga božanstva.

Tolon, koga nenadna pobjeda onoga dana imadaše obujmiti radošću, naprotiv bježe u duši žalostan i mučen. Vijest o smrti *Kadou-ove* bješe nemilo potresla njegovo plemenito srce i pečalio se žaleći krv *Ramanovaca* koji u sampašu padaše u ovome bratoubilačkomu ratu. Ja kažem u sampašu, jer slavohlepje vladajuća, ni iza one vijesti i održane slave, nije zavelo njegovu dušu; i ako on nastavljaše borbu i još okljevaše ne hoteci predati vlast svomu drugu, za to je to bilo, jer se on bojaše za puk od samosionika, a onda i za to jer imadaše još slabu suminu o istinitosti u vijest smrti *Kadou-ove*. Inače ona dva bića izvanredna, izašla ne znam otkud, i onako baš zgodno, da podupru njegovu stranku i da prometnu propast u sjajnu pobjedu, ta dva bića, *unsi* ili *gini*, andeli ili vragovi, nijesu li bili dokaz da providnost zaštićuje njegovu pravednu stvar? Opreznost i razum njemu dakle nalagahu da čeka i da pusti radit Svevišnjega.

Ove turobne misli uznemirivahu namjesnika svu dragu noć, i odbijahu od njegovijeh trepavice mirni san. U prvi eik zore, u velike prezvojno i uz teško grizodušje, dade on naloge za borbu, ali kojom utjehom i kojom radosti dosjeti se da su njegove pečali bez temela! Ta opazi on zastavu bijelu da leprša na kući *Amasovoj*, a vojska mu se ne micaše. Ne moguće da vjeruje svojim očima. Njegovo se čudeće još udvoji, kad časak za tijem, vidje svoga druga da izlazi sâm iz svoga stana i kraće prama kraljevskomu dvoru sa bijelim ubruscem obavitijem oko vrata, što bijaše znak da se je posve podložio. — Dušom koja je od rado-

sti kipjela i očima plačnijem od ganuća pospiješi se u susret Amasu, u pratnji svojih poglavitijskih časnikâ, i sprovedavši ga, velikijem prijateljskijem dokazima, dapače i harnijem pripoznâm, do kraljevskoga dvora, tu je imao s njim u potaji sastanak, mnogo živahan i srdačan.

(nastaviće se)

Nedjib Bey

Turski generalni konzul u Dalmaciji.

Mudre izreke.

1. Gôthe-u bilo je osamdeset godinâ. Dodoše mu navijestit smrt njegova jedinog sina. Starae ne mogâše izustit nego ove riječi: „Hajdemo... preko grobova... na radnû.“ I povrati se na rad.

Voguè.

2. Ko se navikao da živi u dubravama, u slobodnijem prostorima zelenog polja, gdje se ne čuje nego udarec kljuna od objetelice na hreku od duba, ima neka nenadna duboka nadahnjuća, koja se ne nalaze na grackijem kaldrmama ili okolo zelenog cilima.

Bismarek.

3. Jedan puk nije nikad posve pokoran, dok je opkoljen od narodâ, koji su neodvisni; treba mu otet s oči prizor slobode da podnosi sužaństvo.

Agricola.

4. Nigda nijesam maće sâm nego kad sam sâm, nigda maće besposlen nego kad sam besposlen.

Ciceron.

5. Golema je nesreća svijetska, da je divan narod srpski, naj plamenitiji medu slavenskim narodima, izgubio svoju državu na Kosovu i pao pod tursko gospostvo.

Geltzer.

6. Da narodi uspjevaju, sjaju, rastu, slavno misle i rade, treba tomu svemu stavit za temelj pojama napretka.

Castelar.

7. Šta će uradit gomila ljudi, svakome od kojijeh su govorili iz djetinstva: Budi prvi!

B. de Saint-Pierre.

X.

Биљешка.

Из мога тештера.

Гену Ђорђу Данешу.

Пјесма је у облик обучени, у ријечи стављени душевни расположај.

*

Оно је права пјесма, која је као напјев, који вјешта рука измами из музичког оруђа. Зазвечи па жици, а даље одјекује у ерцу.

*

Оно би био прави пјесник, који би све оно уживање знао опјевати, које је свако чедо земљине осјећало досада, и сав онај бол знао оплакати, који је толико потомака земљиних, пораставши, већ са собом у гроб иопијело.

*

Дјела великијех пјесника личе на огромне плитве, из којих надри- пјесници своје мисли шукају (пумнују).

*

Ако пам пред очима лебди, да је задатак и циљ пјесништва, да све што је лијено, добро и истинито удјелотвори у читаоцу и тиме да све то у свијету у крепост стави те да и влада, онда са математском сигурношћу знамо већ зашто се управ грозе толики људи пјесништву.

*

Идеалиста, удеалишући, пријатним чини стварни живот; реалиста конирајући увјерава нас, како није у цјелини ружан тај живот; натуралиста пак, наслажујући се у претјераности, не види ни оно мало лијенога, чега још имаде, те на дрекавачки начин описује сав гад.

*

У душевном животу, у свијету мисли никад се не може знати: шта је моје, шта је твоје; шта је наше сопствено, што душа наша из себе саме створи, а шта је попримљено, што мозак наш замијеси. Али то ништа не чини. И пчела са стотину и стотину цвијетова уснше цвјетни прах. Зато је мед ишак њен.

*

Књигопечатња постаде мозибом вјештине писања и књижевности. Али слично што библији не знаде створити.

На душу Гутембергову више се отштампаних глупости прилијепило, него ли колико сва мудрост мудријех књига.

Доба ренесансе сликарством и вајарством подизаше цркве; данас црквама подижемо градове. У оно доба хоћаху монументалнијех зграда, данас само монументалнијех градова.

Модерни парламентаризам је много пута борба начела, аљош више пута само борба језика.

Политика јесте наука цјелисходности.

Дефиницију ову многи политичари употребљавају на своју корист, и то практичкијем путем.

Само на сваки стотинити велики догађај пада једно велико дјело.

Став „*Parva sapientia regitur mundus*“ добија достојну допуну у данима модернога парламентаризма. Из дана у дан све више пада у очи, како се не само са мало мудрости, но и са пресувише празнијем »многоглаголствијем« управља свијетом.

Слобода је оно нешто, на што сваки човјек положе право, и то тако, да, кад положе, само за себе положе.

На попришту политичке начела бију бој, и то у виду људи. У случају побједе људи триумфују, у случају неуспјеха начела сносе пораз.

Има идеја, које се у извјесном растојању добро приказују, но кад их изближе посматримо, згрче се у просту мисао.

У књижевност и у политику сваки се човјек хоће да разумије. У прво свако пискарало, у посљедње и онај, који ни писмен није.

Пред очима данашњијех комуниста може лебдјети стара Спарта. Но мучно да је спартанска чорба оно за чим жуде.

Златни Праг

билијежки:

М. Ј. Понтик.

Domaći posli.¹⁾

Lakrdija (na pola pantomima)

Lica koja ulaze

Milan muž — Danica žena.

(mala soba; s desne i s lijeve vrata. — Dvije nasloňače oko stola, a na řemu s jedne strane ura, pa tamo i amo rastrkano knigâ i novinâ; a s druge caklenica vode s čašama i caklenica rakije sa žmulićima. Između dvoja vrata minder. Večer je. Dva noska električna rasvjetljuju sobu).

Danica (*sama, veze a kad i kad nestrplivo gleda na uru*)Jedanaest sahata (*uskošeno ponavlja:*) Jedanaest sahata. (*Čuje se iz vana hod*). Evo ga napokon! (*Veze*).Milan (*ulazi hrlo unutra i trči k ženici da je požubi*.

Ona se otimle i naprijed veze, a s radnje oči ne diže. Milan je u čudu gleda. Danica se diže lutu i kao uvrijedjena, i uputuje se put vratâ. Milan ide k njoj kao da će je zadržati).

Danica. Molim te, ostavi me. (*Milan je prati očima*.Danica ide na vratâ, odakle se okreće i svečano će Milanu): Medu nama je sve svršeno! (*Izleti iz sobe; Milan ide za nôm, ali mu se vratâ u obraz zatvaraju*).Milan (*sam, smeten, svakako se muči da pokaže kako ne vidi razloga srčbi svoje žene. Osluškuje na rupi od kluča; ne čuje ništa. Sjeda na nasloňaču i spravlja se na buru, koja se primiče; uzimle novine i čita kao da mu nije stalo za ženinu ozlorolu, jer je on na čistu da će izvući debli kraj*).Danica. (*vraća se natrag i prkosno stupa pred Milanom*):

Ti dakle misliš, da mi ovako možemo daće?

Milan (*gleda je začuden*).

Danica. Pokle sam te do u gluho doba noći čekala, ti misliš sad da će ja mirno i zadовољno kao bubreg u loju sjesti kod tebe i gledat te kako ti čitaš novine?

Milan (*hoće da ustane*).

Danica. Ne diži se, molim te.... Ne će da te smetam. A i naravno je da se sad malo odmoriš, pošto si sav dan lutao izvan kuće.

¹⁾ Po franceskem metivu prerađeno za nas.

Milan (*hoće da odgovori*).

Danica. Žao mi je da sam te čekala. Da sam znala da se ne ćeš vratiti do ponoća.....

Milan (*gleda uru*).

Danica. Ta ura ide natrag barem za jedan sahat.

Milan (*gleda na svoju uru*).

Danica. Ali što je tebi za to stalo; ti ne mariš za vrijeme, to je za tebe ništa.... Jesu li sad dvanaest ili još kasnije, tebi je to sve jedno... samo da se ti zabavlaš.

Milan (*hoće nešto da opazi*).

Danica. Oh znam ja... Od dragosti si me činio toliko čekat.... baš danas mi zadavaš toliko muke, dà, danas na moj rođen dan. Jer danas je moj rođen dan, ako si ti to i zaboravio....

Milan (*hoće nešto da prigovori*).

Danica. Ali ja znam, gdje si bio; uhodila sam te.

Milan (*se posmjejuje*).

Danica. Da, nasmij se! To te ne pere ni malo.

Milan (*još se posmjejuje*).

Danica. Zanago si srio Zorku Vojnića, kad si htio da se ukreš u voz put Trebića.

Milan (*se zapaňi u licu*).

Danica. Ja vidim da pogadam; nemoj mi poricat: tijem kvarиш tvoj posao.... Tad si se s ñom vratio u kolima u grad i objedovao si s ñom na hôtel-u.... s onom bezočnom vioglavom! Lijepo je ja poznam!

Milan (*hoće da se brani*).

Danica (*ne puštajuć ga govorit*). Da, da... ja znam što mi hoćeš prišiti: Trebalо je da ideš u Trebiće s ostalijem lovčima, gdje se svake godine iza svršena lova gostite. Svi su loveci oženjeni i u stavnjem godinama. Vaš prvijenac je prevalio 70-tu.... Da je pristojalo, svi bi ti loveci bili doveli i svoje ženice...

Milan (*se raholi i hoće nešto da odgovori*).

Danica. Tebi se ondje dosadilo u velike... Mene hoćeš zaslijepiti! Bićeš tu pokazao svoju veselu čud. Ti znaš bit ljubzan kad hoćeš.

Milan (*se uzneniruje kao da to odbija*).

Danica. Istina je, ja to znam, kazali su mi očevici.

Milan (*smije se tresuć gladom*).

Danica. Ti si skladan za druge.

Milan (*primiče se Danici blagijem pogledom*).

Danica. Ne.... ne.... ne muči se.... ja sam tvoja žena samo.... a nijesam dosta ružna da ti omilim, kako....

Milan — — —

Danica. Da tebi koja omili, treba da je blijeda, mršava i nespretno odjevena. Ko je jednom Zorku video, može lako pomisliti, kakva se žena tebi hoće. Prijе svega treba da ima haljine nespretno skrojene na sešačku....

Milan (*trese gladom*).

Danica. I onako strašilo tieā, onaka nesmotreňača smije pred me doći;.... da, ona bezočnica jučer je bila kod mene.

Milan — — —

Danica. Dakako, ti ovo nalaziš da je posve naravno. Doktor Petar Vojnić, Zorkin otac, bio je jedan od naj boljih naših prijateljâ;... on je dolazio tri put na dan k tebi, kad si bolovao od ospicâ... ja i Zorka kao djeca igrali smo se skupa...

Milan — — —

Danica. A ti se ne sjećaš, kako svak o tome govori, što ti tako često polaziš u kuću d.ra Petra, a ja nesrećna, crna kukavica, od jutra do kasne noći ovdje sam sama bez igdje ikoga, zapuštena u užasnoj zlovolji, jadu i čami...

(*Dosle Danica neprestano je drobila. Riječi su joj tekle iz ustâ bez oduška i odmora. Ali uz zadne riječi „u užasnoj zlovolji, jadu i čami“ zastane i iz duboka uzdahne. Milan misli da ga je došao red da govori i upravi se na nasloňaći.*)

Milan (*otvara usta*).

Danica (*ne da mu da govori*). Ako d.r Petar rado drži svoju kuću otvorenu, ima potpuno pravo.... svak je gospodar sama sebe....

Milan (*pada opet u nasloňaću videći da mu se je izjavio pokušaj da govori*).

Danica. Čudnovato je, kad se promisli, da ti nalaziš da se u velike diviš načinima negove kćeri, učitelice kola.

Milan (*gleda je začuden*).

Danica. Čudiš se tomu? A ja se spomiňem vrlo dobro da mi je majka pripovijedala da je i gospoda Olga, majka

Zorkina, dokle god se nije spoznala sa svojijem mužom, s doktorm Petrom, dapaće do dana zarukâ, bila učitelica na rodnoga kola. (*Grize se za usne kao da je samu sebe u laži zaskocila; ipak smjelo nastavlja*): Da, ona je bila izvrsna učitelica kola, poviruše,¹⁾ poskočnice.²⁾

Milan (*gleda je kao da ne vjeruje*).

Danica. Ti ne vjeruješ? Naravno, ovaka misao ometa tvoj duševni mir i obara u prašinu tvoj visoki ideal....

Milan (*pogleda jetko Danicu*).

Danica. Oh molim te da mi oprostиш! Drugi put neću nego hvaliti Zorku. Sve, što ona čini, biće preda mnom dobro i savršeno kao pred tobom; a neka ona mirno krade sree moga muža, grabi djeci svoga oca, unosi propast i zdvajaće u ovu kuću negda čestitu... Neću se tužiti, neću ni riječi pisnuti, jer sve je dostojno i pravedno, posve naravno....

Milan — — —

Danica. Još ti ovo nije dosta? Imam ti se bacit na kolena pred gospodicom Zorkom, i kazat joj da me nećino ponašanje uprav uznosи, divi... (*Danica opet zastaje i Milanu je sad naj lakše doći do riječi; ipak on ramenima slegne, kao da je iscrpao svu svoju mudrost*).

Danica. Kao da ti ugada duševna jarost, pokli ne nalaziš riječi odgovora.

Milan (*obraća se Danici kao da će govoriti*).

Danica (*brzo*): Ni riječi, ni riječi!

Milan (*ide jetko k njoj*).

Danica. Ah hotio bi i ruku na mene stavit. To je uprav lijepo! Dakle dobro.... neću se braniti.

Milan (*hoće da prekine ovu ludu igru i ide k vratima*).

Danica. Ha, ha! Ipak nemaš sreća da me kuneš. Bojiš se da ne zazvonim i da ne zazovem u pomoć služinčad.

Milan (*vraća se*).

Danica. Ali se ti varaš. Ja bih se sramila bit uzrok bruci, i tebe prikazati našoj služinčadi u pravoj svjetlosti.

Milan (*istom sad odlučnje da ne će govoriti*).

¹⁾ Stari neki ples.

²⁾ Narodna polka.

Y
N
I
V
E
R
Z
I
T
E
T
S
K
A

B
I
B
L
I
O
T
E
K
A

Danica (*ponavlja*): Tebe prikazati našoj služinčadi u pravoj svjetlosti.

Milan (*hladno je pogleda, pa tad upre očima u tle*):

Danica (*uzrujano*): Ne čuješ što govorim?

Milan (*prečina se kao da nije čuo; uzimle opet novine u ruku i uzmetne se u naslovaču*):

Danica. Ti mi dakle ne davaš nikakva odgovora? Ti prosto zabadaš nos u novine. Uprav je to najlakši način, da se ugneš neprijatnjem istinama! (*Primiće mu se*). Drugi muž, kad bi vidio svoju ženu, žalosnu, nesrećnu i gotovo u očajańu, imao bi malo sreća i duše, pa je smirio prijatnjem migom, blagom riječi, dobrostivijem pogledom. Ili ti je teško pokazati ženi, koja te ljubi, da nije u tebi utrnula potoća iskra osjećańa za ňu?

Milan (*pokazuje kao da se nešto gazio. Pušta iz rukā na tle novine. Ipak prije nego otvori usta, Danica već nastavlja*):

Danica. I ako se ne varam, što ja uprav od tebe tražim? Ništa nego da mi kažeš, gdje si bio od jutros.

Milan — — —

Danica. Da..... i da sâm uvidiš, da si grdno uradio što si do ponoća izostao na dvoru.

Milan (*hoće da odgovori*):

Danica. Do ponoća! A Trebiński voz, da si i bio u Trebiňu, stiže u Gruž još u šest sahatata.

Milan — — —

Danica. Ti si još jučer izabrao ovaj voz.

Milan — — —

Danica. Naravno da sam se za to začudila i uznemirila.

Milan — — —

Danica. Pitam te dakle za ljubav božiju...

Milan. (*Još jedan put hoće da govoriti*):

Danica (*to mu prijeći*): I ti ne češ, pa ne češ da mi odgovoriš! (*Rasplače se i baca se na minder*):

Milan (*gleda milo na ňu*):

Danica (*uzdiše i jeca*): Oh.... Majko.... Majko moja! Oh da bi ti znala, kako mi je na sreću!

Milan (*je ganut*):

Danica. I ovo je početak mojih jadâ!

Milan (*tiče Danicu po ramenima, a ona ga odbija od sebe*).

Danica. Ostavi me. Ja ne žu da mi se pretvoreno umiljavaš... Sveta dušica! Ti hoćeš mene do skončańa da dovedeš. Što si želio, eto ti! Što bi hotio još od mene?

Milan (*ide nemirno po sobi*).

Danica. Da, da, znam, ja sam nerazumno stvorene... Ja ne bih imala plakat i jadikovat... To se ne pristoji. Imala bih se priklonit udesu. Koliko ženâ žive ovako nesretna... a muž ih zapušta... te nijesu u snazi ni domaće posle da svrše. Ti si od početka srećan što nijesi ni zasluzio. Svi su se tebi povjeravali, i vjerovali su ti. Samo moja stara tetka Anica vidjela je bistrije.

Milan (*koji je stojaо okrenut ledima gledaocima, okreće se, kad je čuo zadnje riječi, kao da će je nešto upitat*).

Danica. Dakako, čudiš se... I neka joj je 79 godinâ, divno je sve uvidala... „Danica, sree moje“ često mi je kazala, „u pamet, tvoj muž nije ono što ti se kaže“.

Milan (*uznemiruje se*).

Danica. „On je nevađalač, s kojega ćeš popit grkijeh čaša“.

Milan (*jače se uznemiruje, i kad je čuo „grkijeh čaša“, baca na tle sa stola dvije knjige*).

Danica. Aha, ovo je tvoj odgovor.

Milan (*ide k stolu, primiriv se, i toči u zmulić rakije, pa ispija polako*).

Danica. Molim te da mi u salonu ne točiš rakije. Jučer si mi s nekoliko kapađa izmršao na minderu dragocjeni zastirač, naj draži mi vjenčani dar.

Milan (*pogleda je udvorno kô da mu je žao za štetu što se dogodila, i toči vode u čašu, pa ispija*).

Danica. Vidim, tebi je milo mene boekat. Ti znaš da mi je ovaj zastirač majka darovala (*jeca*). Ah; i baš u današni dan... ovaj izvanredni dan... moj rođen dan... izabrao si da me žalostiš...

Milan (*nežno je pogleda i hoće da govori*).

Danica. Ne, ne, ne žu da čujem! Nemoj još gore kvarit svoje posle i poricat sve. Nemoj mi reći da je sve izmišljotina i laž!

Milan (*gleda na slušaoce, kao da ih hoće da zasvjedoči. Tada se obraća s posmijehom svojoj ženici.*)

Danica. Da, smij se!

Milan (*vadi mučke iz špaga zamotušak ovit u kadifu i dava ga Danici.*)

Danica (*razgléda ga i čita natpis: „Svojoj dragoj Danici na nezin dvadeset i drugi rođen dan. Vjerni muž“. Milanu*): Ah tako, dakle si bio u Trebiňu, da mi kupiš ovaj narodni nakit? za to si se dugo zadržao? Samo za to? (*zdráčna u licu od vesela*): To je baš lijepo, Milane! Oh kako te ljubim, moje jedino dobro, moj dragi čovječe! (*Grli ga i lubi*).

(*Pada zastor*).

M.

E p i g r a m.

Grivina¹) licumjerac.

Stari Parid sve otare liže,
Boške²) lubi, inkunice³) striže. —
Da — pod starost svaka dobra žena
Pokorom je teškom satrvena:
Vrag je neće, Boga traži,
Da varanjem još srce utaži.

Ž.....

¹) Starežina.

²) Kao zapis i t. d.

³) Sličice.

Књижевни прикази.

I.

Из прошлости српске области Неретљанске од Љубе Влачића. Штампарија Пахера и Кисића. У Мостару 1901.

Писац ове књиге показује се одмах на првијем листовима као један од онијех симпатичнијех патриотскијех писаца, који једном добром књигом хоће да учине једно добро дјело. Наш српски народ у неретљанској области био је кроз вјекове на ударцу свима невољама које су сатирале наше племе; он се налазио између двије ватре које су га пустошиле наизмјенице, између Турака и Латина. Није му можда боље ни данас, јер је и његова народност и његова вјера угрожена сувременијем пропагандама које су судбоносне, можда судбоносније него оне пређашње, јер су систематскије, и јер је тај дно нашег народа данас изнурен и малаксао. Г. Влачић то добро зна, јер он живи у томе крају, и још више, јер се родио на Неретви. Његова књижница под горњијем натписом, иде за тијем да стане донекле насупрот упорном похрваћивању једног чисто српског краја, и колико је Г. Влачић као у могућности, ишао је затијем да историјски освијетли Српство на ушћу српске херцеговачке ријеке. Он је доказао то лијепо, много љепше и с много више докумената, него што то чине они који томе крају хоће да одреку нашу народност. Није то можда учинио несрпнио и опширен, јер прије свега, ово је први његов посао, очевидно, а друго: јер је веома мучна ствар бити писац у Метковићу! За овако стручна дјела потребне су архиве и библиотеке, и консултовање извора до којијех је немогуће доћи под условима, у којима је поникла ова књига. Па и поред свега тога, писац је, као што се види из цитата, потпуно обавијештен о томе где се што рекло о Неретви и послужио се књигама и писцима прве врсте. Кад се узме у обзир да о овој српској области у нашој историјској науци није скоро ништа говорено, онда је разумљиво колико је корисно да се о томе чује макар колико. Има нас врло много који о томе крају нијесмо ништа знали, и којима је књига Г. Влачића дала једно веома корисно упјуство.

Има још једна добра страна код Г. Влачића: он је очевидно литераран човјек. То се опажа у свима његовијем књижницама, и то је врло ријетка ствар, нарочито у књигама које излазе из свештеничкима и тако рећи чисто сталеничким кругова. У интелигентнијем се народу и геометрије пишу чистијем језиком и отменијем стилом, а у нас се то често подијењује и у чисто књижевнијем стварима. Књиге Г. Влачића може да чита са задовољством и човјек књижевно образован, као и човјек из народа којему је литерарна страна дјела спореднија ствар.

Ми ову књижицу препоручујемо свакоме ко хоће да позна историјицу једног нашег веома намученог дијела народа. Историчар ће наћи у њој можда који недостатак, али се ове књиге и не нишу за историчаре: ова књига није ријеч једног сухог и индиферентног човјека од нера, него то је и ријеч једног патриоте, и ријеч у своје вријеме. Она је ријеч једног свештеника који у цркви позива на вјеру у Бога, а изван цркве, на мучилишту, на којем гине један народ, позива се и на вјеру у себе, у своју *прошлост* и у велике примјере нашијех предака. Како је лијено и симпатично разумијевање дужности у ове мучне и блиједе дане!

Ђиво.

II.

Дивљи човјек, срочио *Сима Лукин Лазић*. Загреб, српска штамираја 1901.

И ако смо задоцнили с приказом ове књиге, ипак мислимо, да је увијек на вријеме коју о њој да проговоримо. Њен писац то је стари зналец српског читалачког свијета, који свога *Симу* већ одавна позна и прати његов рад, он му је у многокојечем захвалан, јер га је својим једрим хумором и неусиљеном сатиром много пута разгалио и разонодио.

Књига, која је пред нама, преказује његове пјесме из најраније младости; он сам о њима вели у предговору: »Ово су плодови првога мој младеначког одушевљења и добре воље, да чим било користим роду, који ме је дао.« У овој су књизи сакупљене пребрашије пјесме Симине кроз задње десетак година, које је он растурио по разним периодичним листовима.

Зашто пак носе чудан наслов *Дивљи* човјек? Јер је он — како нам сам повјерљиво каже — ијевао слободно, онако како му је душа и срце диктирало, није се држао шаблонске укочености нити је присташа ма какве школе. Је ли баш то увијек и оправдано? ...

Лазићеве се пјесме даду лако и угодно читати, јер су писане лаким језиком и добро, осим ријетких изузетака, наплашеним стихом, што у данашње доба није баш најлакше наћи. Ове су пјесме писане лаким тоном, неусиљено, из њих прорвирује прекаљен патриотизам ојађеле српске душе, коју дирају невоље српскога народа и која оштром сатиром, која се држи увијек на свому *niveau-i* и која никада не допире границе тривијалности и једрим хумором тражи им лијека *ridendo castigare mores*. Из његовијех пјесама не видимо онај жучљиви и заједљиви подсмијех злурада човјека, из његовијех сатиричнијех пјесама у нашијем се очима мимо смијеха појави и — суза... као у пјесмама: *Ех та ко те за то пиша, Омладини у Србији, † Паји Србобрани*, а особито пошљедња пјесма у овој књизи *Божји људи*, посвећена Србину с Приморја одушевљену борцу за српску идеју на Приморју, оплаканом Вићентију Бутијеру. Овоме неустрашивом борцу посвећује топле стихове, који се уздижу до лирске висине.

Већи дио овијех пјесама носи на себи обиљежје овога доба; оне су чедо свога времена. Сваки иоле знатнији момент у животу српскога народа, ма где био, налази у њему свога Калдерона. Једино би имали да замјеримо некијем пјесмама што су и одвиле развучене, готово епском ширином писане, као: *Идем у хајдуке, На раскришку, Мајстор, Јојин дух, Папука ил' шешир?* Ове би се пјесме много више допале са својом тенденцијом и избором да су краће, јер је главна карактеристика сатиричне пјесме — краткоћа. Јер сатирична пјесма, ма како добрим стиховима писана, ако је развучена у неколико стотина стихова, читаоца умара. А у овој књизи баш су кратке пјесме најбоље као, *Суши нам се Грж Таковски, Београду*, којем управља стихове:

*Али ти се још *румениш* (залуд време скида)

Е, па да ли од радости, ил' можда од — стида?...

И нашем је Дубровнику посветио ове лијепе стихове:

• Озарен српском свјешћу Дубровник жезло прима
 • Да лучем лјепе слоге посвјетли нама свима.
 • Па свјетли, свјетли, владару сињег мора,
 • И преко ових поља и преко ових гора!
 • Та твој се одсјев чврсто и с пашом душом слио:
 • *Та браш је мио, ма које вјере био.*

У боље пјесме спадају још: *Сватовски одјек, Косовски вршињак*
и † Паји Јовановићу и Христос се роди!

У пошљедњем се времену српска књижевност обогатила хумором и сатиром; поред радова Сремчевих, Нушкићевих, Домановићевих и ова је Лазићева књига лијена принова српској књижевности, коју ми најтоплије препоручамо; а писцу њеном и поред свега напретка у цивилизацији и култури, желимо да устраје у свом — *дивљаштву.....*

K.

Kulturne vijesti.

Dozajemo da ће nastajnoga Septembra izaći na svjetlost (razumije se *nemački*) historija 22-e пјеšачке пуковније, i u њој ће bit biografije našijeh Dubrovčana Luja pl. *Bizzarro*, Henrika i Emerika pl. *Saraka*, Miše marq. *de Bona*, Martolice pl. *Cerva*, Vlaha pl. *Sorgo*, Luka pl. *Giorgi*. Tu ће bit opisana i dva Slovence što su se oženili za dubrovkiњe, biva Todor *Drenig* i Antun *Oberster*. Ovo javljamo na znaće, koga se tiče.

*

† *Mladen Š. Crnogorčević*, učitel na gradanskoj školi u Šibeniku, jedan od naj vrijednijih silâ u Dalmatinskom pučkom učiteljstvu, nestade. Umrije tužan mlad, i tijem prekosí sve nade u њega postavljene. Bio je već na glasu sa svojijeh umnijeh radovâ, najskoli sa naučne monografije „o Mihojskom zboru“. Skoro se pojavi i kao saradnik *Srdev*, te već u III. broju mladoga lista 16 Februara o. g. iznese svoj lijep prilog *Руски натписи у*

Боки Которској*. Иза тога почео је поболјевати, док ових дана не пукаше о нему пусті гласови. Бока Котурска пунјем правом нарице над ранијем гробом свога сина, а ејело се Српство озивље, јер ако идва сад му треба умнijех радникa i srčanijeh pregalaca. Бог нам надокнadio kakogod ovaj teški gubitak! Laka земљica младому покojнику i pokoj mu blagoj duši!

*

На 14. јулија о. г. ненадно срушио се је гласовити торањ цркве св. Марка у Млецима. У своме паду срушио је торањ и чуvenу лодetu Sansovinovu i jedno krilo kраlevske palate (t. z. starijeh prokuracije). Katastrofa је постала од пукотина, које се бjeху од некога доba на немu pokazale, a осим тога земљa је popustila i ulegla se. — Торањ sv. Marka почео је graditi g. 888., g. 1329. bio je obnovljen, a g. 1417. ukrašen je mramorjem, od g. 1517. nalazi se na немu pet metara visok kip andela. Торањ bio је visok 98·6 m. На торањ se је išlo u 38 serpentинa, које su водиле do vrha u posve polaganoj uzbrdici, па је peњањe trajalo 12 minuta. Pred torњem na istočnoj strani sagradio је Sansovino g. 1540. лодetu, koja je sada sa svijem porušena. Ta лодeta bila је remek-djelo arhitekture.

*

Poznati profesor Velike Škole u Beogradu D.r J. Cvijić napisao је i skoro ће objaviti opširnu studiju o „Antropogeografskim problemima Balkanskog poluostrva“, od које је objelodanio jedan dio u „Srpskom Kњiževnom Glasniku“ под natpisom: Kulturni pojasi Balkanskog poluostrva. — Iz ove zanimive i učene studije priopćimo našijem čitaocima glavne rezultate: „Balkansko poluostrvo, veli pisac, je podijeleno na četiri glavna kulturna pojasa, i po tome што је ono relativno maloga prostranstva, ова појава је skoro jedinstvena na зemljinoj površini. Ja јe ta četiri kulturna kruga nazvati: *vizantijsko-aromunskim* (ili vizantijsko-einearskim), *patrijarhalnim*, *italijanskim i srednjeevropskim*; nima se moraju dodati i *turski kulturni uticaji*: kad i patrijarhalno staњe i turske uticaje називамо kulturom, mi под tijem razumijemo onu sumu unutrašnjih uređeњa, обičaja, oblika materijalne kulture itd., kojima se te eejeline odlikuju“. Prva dva kulturna pojasa zauzimaju najveće oblasti. Izuzevši planinske i od komunikacijā zabačene

Y krajeve, vizantijsko-aromunskom kulturnom krugu pripadaju: Trakija, Istočna Rumelija, Makedonija, Grčka s Epirom (tur-
skim) i najjužniji djelovi Albanije; dolinom Morave ulazi on
vrlo duboko u Srbiju, osjeća se i u ernalomorskom primorju
Bugarske. — Gotovo je isto tolikog prostranstva i *patrijarhalni*
kulturni pojas, komu pripadaju Bosna s Hercegovinom, gotovo
sva Crna Gora (samo se u Katunskoj nahiji osjećaju slabi
uticaji italijanštine), sjeverna i srednja Albanija i planinske
oblasti južne Albanije (osim uskog primorja, koji je pod uticajem
južno-italijanske kulture), gotovo sva Srbija sa Starom
Srbijom i sjeverna Bugarska, osim istočnog primorja. Ova
oblast nije kulturno jedna homogena ezelina: u sjevernim dje-
lovima, negdje i južnije, prodrla je sredњeevropska kultura. Ali
oazā patrijarhalnog života ima i u južnijem zemljama (u Makedoniji). Od oslobođenja balkanskih zemalja ovaj se kulturni po-
jas reducira (smaњује), kao i oblast vizantijsko-einarske kul-
ture. U oblasti ove kulture žive fizički najjača i etnografski
najsvježija plemena i narodi Balkanskoga poluostrva. Jezgro je
ovog kulturnog pojasa planinski sklop ernalorských Brda, su-
sjednjih krajeva Hercegovine, sjeničke oblasti i sjeverna Arba-
nija. Ovdje se kod Srba i Arbanasa zadržao pojam plemena,
brastava i rođova i plemenska ili fizična organizacija, za tim kr-
vna osveta. To su najplodnija i najekspansivnija plemena, iz kojih
gotovo neprekidno teku struje naseljavaњa i plave susjedne obla-
sti. Svi su poglavito stočari. To su ljudi od snage i moći, ma-
hom vrlo visoki, vitki, elastični, nikad gojazni: naj lepši soj na
Balkanskom poluostrvu. — *Italijanski kulturni krug* zahvata
usko zapadno primorje Balkanskoga poluostrva i samo su va-
roši potpuno pod tijem kulturnijem uticajem; uz doline prodro-
je mjestimice i duble u poluostrvo, naročito uz dolinu Neretve.
Nije ezelina, razlikuju se u nemu djelovi sjeverno i južno od
Skadra. — Isto tako malu, i još manju oblast i mali značaj ima
sredњeevropska kultura na Balkanskom poluostrvu. Ona je za-
hvatiла u nekoliko sjeverne i podunavske krajeve Srbije, za
tijem i mnoge varoši po Srbiji, osobito duž željezničke pruge.
— *Turski kulturni pojas* ograničen je na muslimansko stano-
vništvo, poglavito na Osmanlije, koji su u oazama rastureni po
južnijem i istočnijem djelovima poluostrva.

*

Po naručbi Petra Nikolića, velikoga trgovca u Zagrebu, izradio je naš čuveni slikar Vlaho Bukovac sliku „Blagoveštanski Sabor“, i koju je isti Nikolić reprodukovao za rasturaće po srpskom narodu. Ovu sliku i reprodukciju preporučujem: i slikar i predmet. O slikaru ne treba da govorimo. Blagoveštanski Sabor, držan g. 1861. u Srijemskoj Karlovcima, poslednji je javni, glasni i jasni protest protiv krna privilegija srpskoga naroda u zemljama krune sv. Stjepana, poslednji parlament srpskog ugarske krune, u kome su se čuli burni glasovi, koji su tražili vojvodinu.

*

Ovijeh dana izašla je iz štampe zanimiva knjižica s ovijem natpisom: Muslimanskoj mlađeži nekoliko pjesama spjeval Osman A. Đikić. Ova je knjižica značajna, što je, koliko mi znamo, prvi put na srpskom jeziku opjevano nekoliko momenata iz muslimanske religije. Knjižica je štampana u Srpskoj Dubrovačkoj Štampariji. U današnjem broju našega Srda iznosimo na ogled jednu taku pjesmu „Hazreti Ibrahim (al. sel)“.

*

Vjekoslav Jelavić publikovao je u „Glasniku Zemaljskog Muzeja“ članak, u kome se prikazuju diplomatski odnosi između Francuske i Turske u XVI vijeku i diplomatska misija Dubrovčanina Serafina Gučetića od g. 1535.

Библиографија.

Благодарно смо примили: Јова Адамовић, Привилегије српскога народа у Угарској и рад благовештенског сабора 1861. штампано трошком Петра Николића, Загреб, штамна српске штампарије 1902. Ово је дебела књига у вел. 8.ни, има 262 стр. са сликом саборовом, у којој је 82 лика. — Повратићемо се на књигу.

Захваљујемо на пошиљци књижице: Павле Поповић, Једно објашњење са г. М. Решетаром поводом његова и мога писања о »Горском Вијенцу«. Срп. Карловци, српска манастирска штампарија 1902.

Изашле су прва и друга свеска, и захвално смо их примили, Илустрована историја српскога народа, од најстаријих временâ до kraja 19. вијека. За народ и школу. Друго умно-

јено издање са 140 слика и 1. картом. Издаје Коста Мандровић у Бечу. Цијена свесци 25 новч. = 50 хелера = 65 дин. пар. Ове двије прве свеске садрже сав први период: I. Срби и Словенци; II. Сеоба Србâ из Војке на балканско полуострво; III. Срби под својим жупанима: VI. Срби под својим краљевима прије Немање. — Ову публикацију препоручујемо свакој српској кући, јер познавајући своју историју народ се поноси и кријепи против свакијем напастима и навалама, а то нам је управ потреба.

NA DAN SPROVODA

gosp. JOKA LAJINOVICA

SRBINA DUBROVAČKOOGA

RODOM IZ NOVOGA.

Sprovod brojni кој' Te prati
Na konačni stan pokoja,
Niti česti naricati
Nit' bogastva može Tvoja,
Sljepa sreća malo kada
Na poštene ludi pada.

Tvê mladosti prvo u doba
Hleb si stekô trudnim znojom,
Često ti ga ludska zloba
Očemeri žuči svojom,
No iskrenost srea Tvoga
Zgazi zlobu ispod nogu.

Slavni narod, kog si dika,
Tvê zasluge spozna i žali,
Srpski sinei Dubrovnika
Gorki plač su proplakali,
Kad Te 'e naglo smrt nemila
Prijateljim ugrabilo.

Slobodan se tvoj duh vije
Sad prostranoj po vječnosti,
Ludska magla već ne krije
Nemu tajnost budućnosti,
Sad sudbina plemenita
Srpskog puka Teb' j' očita.

Rasrdena Božja ruka
Na ném težit neće veće,
Nakon dug'jeh jadâ i tugâ
Granuti će dani sreće,
Svemogućna pravda sveta
Otkupiće Srbe opeta.

No Ti za nas s neba moli
Da nas pakô ne razdvoji,
Da nam tmasti duh oholi
Slabe duše ne osvoji,
Da nam samo sloga bude
Vladat misli i požude.

Na 20 Novembra 1863.

Doktor G. A. Kaznačić.

(priopćio g. Ant. Kaznačić sin
pjesnikov).

Novija Dubrovačka epigrafija

(priopćio g. Ant. Kaznačić sin piščev)

BLAGOSLOVLENOJ USPOMENI
 GOSPODINA DIMITRIJE MILAKOVIĆA
 DUBROVAČKOGLA SRBINA
 VITEZA CARSKOG RUSKOG REDA
 SVETOGLA VLADIMIRA
 KOJI VELEDUŠNO POSVETI
 SVE KREPOSTI UMA I TIJELA SVOJEGA
 NAPRETAKU SRPSKE NARODNOSTI
 OBOGAĆUJUĆ JE NEUMRLIM
 KNJIŽEVNIM PROIZVODIMA
 RASPROSTRANUJUĆI MEDU
 CRNOGORSKIJEM HRIDIMA
 LJUBAV I DUH SRPSKE PROSVJETE
 KAO TAJNIK VLADIKE PETRA II
 ŅEGOŠA
 PRIMJER ČESTITI
 BRATINSKE LJUBAVI
 NEDVOJNOG POŠTENA
 OPĆEĀA ULUDNOG
 PREMINULOGA U DRAŽDJANIH
 NA XV AVGUSTA GOD. MDCCLVIII
 U LIII GODINI ŽIVOTA
 NA DAN MU POSVEĆENOG PARASTOSA
 U PRAVOSLAVNOJ DUBROVAČKOJ
 CRKVI
 ŠTOVATELI ZASLUGĀ NJEGOVIJEH
 POSTAVI, AJU

D.or J. A. Kaznačić.

Šarada.

U *čjeli* se *prvi* oblači,
 A *prvjem* se drugi sylači.

Odgonetka potoće zagonetke:

Jaje.

Errata-corrigē.

U prošlom broju na obr. 572 pri dnu *Syrnischen* popravi
Syrvischen (biva *serbischen*).

Na obr. 584 pri vrhu *pripadale* popravi *pripale*.

Medu „mudrijem izrekama“ u potočnom broju *primoranosti*
 popravi *pretjeranosti*.

